

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

До захисту допустити:

зав. кафедри

«___» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

**«Запозичення-неологізми і їх переклад (на матеріалі роману А. Куркова
«Нічний молочник» і його перекладу)»**

Студентки факультету грецької філології
та перекладу спеціальності «Філологія»
ОПП «Філологія. Переклад (українська,
російська, польська)»

освітнього ступеня «Магістр»

Симиненко Юлії Анатоліївни

Науковий керівник:

Гусєва Олена Іванівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри слов'янської філології

та перекладу

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та

слов'янської філології ДВНЗ

«Приазовський державний технічний

університет»

Жижома О.О.

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2020 р.

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Освітній ступінь «Магістр»

Шифр та назва спеціальності 035.03 Філологія. Переклад (українська, російська, польська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

д.філол.н., професор

В.Я. Звиняцьковський

« _____ » _____ 2020 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Симиненко Юлії Анатоліївни

1. Тема роботи «Запозичення-неологізми і їх переклад (на матеріалі роману А. Куркова «Нічний молочник» і його перекладу)», керівник роботи Гусева Олена Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри слов'янської філології та перекладу затверджені наказом Маріупольського державного університету від «28» лютого 2020 року № 209.

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет): **Мета** даного дослідження – на основі аналізу фактичного матеріалу, отриманого при зіставленні текстів роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладу українською мовою, визначити загальні тенденції структурно-семантичної та функціональної адаптації неологізмів-запозичень у сучасній російській та українській мовах. **Об'єктом** дослідження є текст перекладу українською мовою російськомовного роману сучасного письменника А. Куркова «Нічний

молочник», виконаний О. Сливинським, що вивчається, досліджується й оцінюється у порівнянні з оригінальним текстом з урахуванням використання як у тексті перекладу, так і у тексті оригіналу іншомовних запозичень; **предметом** – особливості функціонування неологічної лексики у оригінальному тексті роману та його перекладі українською мовою.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Запозичення як основна причина появи нової лексики: функціональні особливості та причини виникнення неологічної лексики – мовні контакти, міжмовна інтерференція, дво- та багатомовність, шляхи запозичення лексичних одиниць, поняття неологізмів-запозичень як базове у дослідженні.

Розділ 2. Проблема паралельних запозичень у близькоспоріднених мовах та принципи їх перекладу: запозичення у сучасних російській та українській мовах; принципи перекладу сучасних неологізмів та коригування завдань перекладу у зв'язку із паралельним запозиченням.

Розділ 3. Неологізми-запозичення у тексті роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладі українською мовою: переклад чужорідних лексем, що залишають ознаки свого походження, засвоєних мовою-реципієнтом запозичень, функціонування неологізмів-запозичень у тексті оригіналу, що відсутні у перекладі.

Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1 розділ	Гусєва О.І., Жижома О.О.		
2 розділ	Гусєва О.І., Жижома О.О.		
3 розділ	Гусєва О.І., Жижома О.О.		

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми роботи та обґрунтування її актуальності	вересень 2019	
2.	Постановка мети та конкретних задач дослідження, складання плану роботи	жовтень 2019	
3.	Визначення об'єкту та предмету дослідження	жовтень 2019	
4.	Вибір методів дослідження	жовтень 2019	
5.	Написання чернетки роботи по розділах та ознайомлення наукового керівника з нею	листопад 2019 – вересень 2020	
6.	Обговорення окремих частин та роботи в цілому з науковим керівником з метою виявлення та усунення недоліків	вересень 2020	
7.	Формулювання висновків та їх оцінка	вересень 2020	
8.	Складання остаточного бібліографічного списку літератури	вересень 2020	
9.	Остаточне оформлення роботи та доповідь її результатів на засіданні кафедри, на якій виконується робота (з наданням супроводжуючих документів: відгук наукового керівника, рецензія)	листопад 2020	
10.	Підготовка до захисту: написання доповіді, підготовка ілюстративного матеріалу	листопад 2020	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	грудень 2020	

Студент _____

Ю.А. Симиненко

Науковий керівник роботи _____

О.І. Гусєва

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА ПРИЧИНА ПОЯВИ НОВОЇ ЛЕКСИКИ.....	13
1. 1. Особливості виникнення лексичних інновацій.....	13
1. 2. Основні причини запозичень іншомовних лексичних одиниць.....	16
1. 2. 1. Мовні контакти та їх наслідки.....	16
1. 2. 2. Двомовність та багатомовність як фактор полікультурності.....	18
1. 2. 3. Види міжмовної інтерференції.....	25
1. 2. 4. Шляхи запозичення нових лексичних одиниць мовою-реципієнтом.....	27
1. 3. Проблема доцільності лексичних запозичень у витлумаченні сучасних науковців.....	31
1. 4. Поняття неологізму у світлі сучасних лінгвістичних парадигм.....	36
1. 5. Теоретичні засади вивчення запозичень та питань їх дискурсивної адаптації.....	43
Висновки до Розділу 1.....	51
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА ПАРАЛЕЛЬНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВАХ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ.....	53
2. 1. Неологізми-запозичення в сучасній українській мові.....	53
2. 1. 1. Англомовні запозичення як засіб міжкультурної комунікації.....	53
2. 1. 2. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову.....	57

2. 2. Особливості російських неологізмів-запозичень із англійської мови.....	60
2. 3. Принципи перекладу іншомовної неологічної лексики.....	64
2. 4. Коригування завдань перекладу у зв'язку із паралельним запозиченням.....	68
Висновки до Розділу 2.....	71
РОЗДІЛ 3. НЕОЛОГІЗМИ-ЗАПОЗИЧЕННЯ У ТЕКСТІ РОМАНУ А. КУРКОВА «НІЧНИЙ МОЛОЧНИК» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	73
3. 1. Переклад чужорідних лексем, що залишають ознаки свого походження.....	74
3. 2. Переклад відносно засвоєних мовою-реципієнтом запозичень.....	85
3. 3. Неологізми-запозичення у тексті оригіналу, що відсутні у перекладі.....	89
Висновки до Розділу 3.....	96
ВИСНОВКИ.....	98
ЛІТЕРАТУРА.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗС – запозичені слова

ЛЮ – лексична одиниця

СП – словосполучення

ТО – текст оригіналу

ТП – текст перекладу

ВСТУП

Жодна мова не може існувати без природного і закономірного впливу інших, споріднених і неспоріднених мов, змішування, асимілювання, і в підсумку – змін у мовних системах на різних рівнях. Як відомо, найбільш непостійною частиною мови є її лексичний склад, який протягом усього розвитку мови безперервно поповнюється, змінюється, збагачується. Політичні та економічні реформи кінця ХХ – початку ХХІ ст., розширення мовних і позамовних контактів зумовили значні зміни в лексичній системі слов'янських мов, зокрема, близькоспоріднених української та російської мов. Інтенсивність процесів, що відбуваються в реальній дійсності, трансформація економічної системи, поява низки нових фундаментальних категорій викликає величезний приплив лексичних запозичень у підмови різних галузей економіки, науки, культури, освіти тощо. Одним із шляхів засвоєння нової іншомовної лексики стають твори художньої літератури.

З огляду на те, що процес запозичення неможливо проконтролювати та спрогнозувати, він протягом тривалого часу був об'єктом наукових досліджень і сьогодні викликає дискусії серед лінгвістів. Отже, вивчення процесу запозичень як одного із найбільш динамічних способів розвитку і збагачення мов є актуальним. Маловивченим та, як правило, осторонь уваги провідних науковців залишається питання про адекватний, еквівалентний та загалом доцільний переклад іношмовних запозичень, що відбувалися паралельно у процесі розвитку двох близькоспоріднених мов, таких, як українська та російська. Саме цей фактор і є ключовим при обґрунтуванні **актуальності** даної кваліфікаційної роботи.

Проблему збагачення мови численними іншомовними словами розглянуто в багатьох дослідженнях в Україні та за її межами. Запозичені одиниці в першій половині ХХ ст. розглядали В. Самійленко, Р. Смаль-Стоцький, Д. Шелудько та ін. У другій половині минулого століття над осмисленням семантико-граматичних процесів, що відбуваються під час

запозичення іншомовних слів до лексичного складу мови-реципієнта, працювало багато фахівців, як-от: Б. Ажнюк, В. Акуленко, Д. Будняк, М. Вакуленко, Я. Голдованський, А. Гудманян, Ю. Жлуктенко, Р. Зорівчак, А. Іваницька, І. Катипін, М. Кочерган, О. Медвідь, О. Муромцева, О. Пономарів, С. Рижикова, В. Русанівський, С. Семчинський, В. Сімонок, Ю. Цимбалюк та ін.

Видатні громадські діячі, письменники та вчені по-різному ставляться до іншомовних запозичень. Деякі з них (Д. Баранник, Я. Битківська, І. Лосєв, П. Селігей, О. Стишов та ін.) вважають запозичення природним процесом збагачення мови, а інші (у минулому – І Нечуй-Левицький, М. Левченко, А. Кримський, Б. Грінченко, М. Сумцов, І. Огієнко, на сучасному етапі розвитку мовознавства – В. Гвоздєв, І. Фаріон та ін.) висловлюють протилежну думку: виступаючи за чистоту мови, здебільшого кваліфікують іншомовні лексеми як потік слів, що порушує стабільність та самобутність мови-реципієнта.

Полеміку про доцільність чи недоцільність іншомовних лексичних запозичень, їхній статус, специфіку лексичних значень і функцій учені ведуть упродовж багатьох років, а починаючи з другої половини ХХ ст. перед лінгвістами постала низка не лише теоретичних, а й практичних проблем, які вимагали опрацювання та вирішення. Ці питання у свій час розглядали зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема Ш. Баллі, Я. Битківська, І. Бодуен де Куртене, Л. Булаховський, А. Булика, У. Вайнрайх, А. Гудманян, Д. Дмитрошкин, Ю. Жлуктенко, В. Журавльов, Л. Кислюк, Л. Крисін, І. Кулинич, Т. Линник, Д. Лотте, М. Майоров, В. Мартинек, О. Мороховський, О. Муромцева, В. Русанівський, В. Сімонок, О. Стишов, Г. Тимофєєва та ін.

У працях згаданих дослідників багато уваги приділено процесам кількісного та якісного оновлення словника мови, адаптації іншомовних лексем, змінам у лексико-семантичній системі мови, внутрішньомовним динамічним процесам, зокрема ревіталізації – відновленню слів, які перебували на периферії активного словника, пасивізації лексики. Разом з тим питання

теорії запозичень досі залишаються суперечливими, а відтак це позначається на вирішенні конкретних практичних завдань.

Наше дослідження спирається на праці таких відомих українських і зарубіжних дослідників, як Л. Аксютенкова, В. Акуленко, І. Арнольд, Л. Богданова, Р. Будагов, В. Дубичинський, А. Дьяков, Е. Есенова, Л. Крисін, І. Протченко, Н. Синицька, О. Черемська, Л. Щерба та багатьох інших.

Об'єктом дослідження є текст перекладу українською мовою російськомовного роману сучасного письменника А. Куркова «Нічний молочник», виконаний О. Сливинським, що вивчається, досліджується й оцінюється у порівнянні з оригінальним текстом з урахуванням використання як у тексті перекладу, так і у тексті оригіналу іншомовних запозичень.

Предметом – особливості функціонування неологічної лексики у оригінальному тексті роману та його перекладі українською мовою.

Мета даного дослідження – на основі аналізу фактичного матеріалу, отриманого при зіставленні текстів роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладу українською мовою, визначити загальні тенденції структурно-семантичної та функціональної адаптації неологізмів-запозичень у сучасній російській та українській мовах.

Для досягнення поставленої мети вбачаємо необхідним розв'язання наступних завдань:

- дати визначення поняттям «неологізм», «запозичення»;
- виявити причини виникнення неологічної лексики, розглянувши такі явища, як мовні контакти, міжмовна інтерференція, дво- та багатомовність;
- окреслити основні шляхи запозичення лексичних одиниць;
- визначити основні принципи перекладу сучасних неологізмів та виявити завдання перекладу у зв'язку із паралельним запозиченням;
- проаналізувати функціонування та переклад чужорідних лексем у тексті роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладі українською мовою.

При висвітленні і вивченні даної проблеми використовувалися описовий, зіставно-порівняльний **методи**, а також метод компонентного аналізу.

Основним методом дослідження є метод зіставного аналізу функціональних особливостей перекладу запозиченої лексики у розрізі порівняння двох близькоспоріднених мов. Крім того, методами, що використовувались при проведенні дослідження, є описовий та порівняльний, що характеризуються низкою прийомів лінгвістичного аналізу (прийоми спостереження, кількісної методики; встановлення функціональної значущості тощо).

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає у ретельному аналізі практичного підґрунтя фактичного матеріалу, отриманого при зіставленні текстів роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладу українською мовою, при якому можна визначити загальні тенденції структурно-семантичної та функціональної адаптації неологізмів-запозичень у сучасній російській та українській мовах та пролонгацію сфери їх функціонування у художньому тексті.

Практична значимість роботи: результати проведеного дослідження можуть бути використані в практиці викладання курсів із теорії та практики перекладу; в базових або факультативних курсах із загального мовознавства чи зіставної лексикології, практикумі з художнього перекладу та редагування.

Структура роботи. Робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та джерел.

У Розділі 1. «Запозичення як основна причина появи нової лексики» висвітлено функціональні особливості та причини виникнення неологічної лексики – мовні контакти, міжмовна інтерференція, дво- та багатомовність, окреслено основні шляхи запозичення лексичних одиниць, дано визначення поняттям неологізмів та запозичень як базових у дослідженні.

Розділ 2. «Проблема паралельних запозичень у близькоспоріднених мовах та принципи їх перекладу» присвячено неологічним запозиченням у сучасних російській та українській мовах; основним принципам перекладу сучасних неологізмів та коригуванням завдань перекладу у зв'язку із паралельним запозиченням.

У Розділі 3. «Неологізми-запозичення у тексті роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладі українською мовою» проаналізовано варіанти перекладу чужорідних лексем, що на даному етапі розвитку російської та української мов залишають ознаки свого походження та таких лексем, що можна вважати засвоєними мовою-реципієнтом; крім того, прослідковано функціонування неологізмів-запозичень у тексті оригіналу, що відсутні у перекладі.

Апробація результатів дослідження. При проведенні дослідження для кваліфікаційної роботи її було апробовано наступним чином: магістрантка брала участь у заочній Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Загальна та прикладна лінгвістика в колі антропоцентричних наук», м. Миколаїв, 27 березня, 2020 р. із доповіддю «Переклад неологізмів-запозичень (на матеріалі художніх текстів)»; XVI міжнародній науково-практичній конференції «Україна першого двадцятиліття XXI століття: культурно-мистецький вимір», 17 – 18 листопада 2020 року, м. Рівне із доповіддю «Неологізми у культуро- та мистецтвознавчій термінології та їх переклад українською мовою»; було видано тези «Питання про лінгвістичний опис природи терміну як спеціального слова» (Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії» м. Одеса, Україна, 25 – 26 вересня 2020 р.); «Витоки та традиції дослідження наукової термінології» (Міжнародна науково-практична конференція «Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії», м. Львів | 9–10 жовтня 2020 р.); у співавторстві з науковим керівником, кандидатом філологічних наук, доцентом, доцентом кафедри слов'янської філології та перекладу, Гусевою О.І., було видано статтю, опубліковану у фаховому виданні України, а саме: «Функціонування лексики обмеженого використання у мові сучасних ЗМІ» («Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Випуск № 33. 2020).

РОЗДІЛ 1

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА ПРИЧИНА ПОЯВИ НОВОЇ ЛЕКСИКИ

1. 1. Особливості виникнення лексичних інновацій

Бурхливий розвиток сучасного суспільства відбивається на численних лексичних одиницях, що визначають суспільні відносини і зміни, які неминуче призводять до лексичних інновацій та перетворень у мові. Немає жодних сумнівів, що мова є живим організмом, який не може не зазнавати певного розвитку з плином часу. І хоча мова живе за своїми внутрішніми законами, володіє власною автономністю, але звичайно, мова існує в суспільстві, і тому не може бути відірвана від людей і подій. Первинне значення слова з плином часу може начебто затуманюватися, на нього можуть нашаровуватися нові тимчасові значення.

Ставлення до постійних неминучих змін у мові є досить неоднозначним. Так, наприклад, у 18 сторіччі панувала ідея, що мова має бути фіксована, застигла в часі, а отже захищена від руйнівної дії моди і соціальних тенденцій. Цю точку зору можна проілюструвати словами англійського письменника Джонатана Свіфта, який писав: «Але найбільше у мене в серці те, що слід подумати про якийсь метод встановлення та закріплення нашої мови назавжди, після таких змін в ній, які вважатимуться необхідними. Це не найкраще для мови, – бути повністю досконалою, і зазнавати постійних змін [33].

Як вже було зазначено, лексичний склад природної мови не є статичним, але віддзеркалює багато динамічних процесів. Мовні зміни не обмежуються розширенням словникового запасу в мовних контактах і поступовою зміною значення, але це стосується всіх вживаних конвенцій письмових форм (знаків пунктуації, написання з великої та маленької літер), всіх компонентів нашої граматики.

Розвиток словникового складу української та російської мов, особливо з середини минулого століття, зростає швидкими темпами. Це може бути

обумовлене цілим рядом екстралінгвістичних і інтралінгвістичних причин, до яких можна віднести розвиток науки, техніки та економіки, впровадження технічних засобів, лексичну інтернаціоналізацію, лексичну диференціацію, виникнення нових слів шляхом словотворення.

Перелічені причини швидкого збільшення словникового складу є далеко неоднорідними, але вони вказують на різні зміни, обумовлені взаємодією між мовною спільнотою та мовою [42, с. 101 – 102].

Німецький професор М. Хундт зазначає, що кожен неологізм на своєму початковому етапі виникнення і становлення є okazіоналізмом. Так, за М. Хундтом, неологізм проходить наступні етапи розвитку:

1. Поява нової лексеми чи нової семеми. Причини появи лексичних новоутворень полягають у необхідності найменування нових фактів, процесів, концепцій тощо.

2. Узуалізація (включення нової лексеми чи нової семеми в загальноновживаний лексичний склад літературної мови).

3. Акцептуація (сприйняття нової лексеми як мовної норми).

4. Лексикалізація/інтеграція (зберігання нової лексеми та семеми як частини загальноновживаного лексичного складу шляхом включення до словника).

Неологізми проходять всі вищезгадані процеси розвитку протягом певного часу, і весь цей час сприймаються більшістю користувачів мови, як нововведення. Як тільки новоутворення стає невід'ємною частиною загальноновживаної лексики літературної мови, воно вже не сприймається як неологізм (наприклад, *E-mail*). Таким чином, неологізми не є статичними, а процесуально-динамічними мовними явищами. Отже, через співвіднесеність неологізма до певного часу його виникнення, це поняття є дуже відносним і історично пов'язаним лінгвістичним терміном. [51, с. 14].

Зі стилістичної точки зору, неологізми є експресивними, вони здійснюють особливо сильний прагматичний вплив на слухача. Але як тільки вони займають постійне місце в активному словниковому складі мови, вони

перестають бути неологізмами, хоча й зберігають лінгвістичні ознаки новизни протягом певного проміжку часу.

Дослідження особливостей виникнення інновацій у мові на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним завданням. Вивчення нових слів, аналіз шляхів і способів їх виникнення в мові завжди відображає найбільш характерні тенденції у зміні її словникового складу на сучасному етапі розвитку. Всі інноваційні явища суспільного і політичного життя суспільства знаходять втілення в нових словах. В лінгвістичній літературі, присвяченій проблемам неології, приділяється увага проблемі виникнення і вживання нових слів або нових значень вже існуючих у мові слів. Проте слід зазначити, що в області неології є безліч невирішених як в теоретичному, так і в практичному плані проблем, серед яких можна назвати проблему віднесення новоутворення до неологізму, нечіткість в стилістичній характеристиці неологізмів, визначення зв'язку між окказіоналізмом і неологізмом [17 – 19].

Проблематика мовних контактів є однією з найскладніших та водночас найцікавіших у сучасному мовознавстві. Взаємодія різних мовних систем, що безпосередньо пов'язана з історією та культурою народів, найяскравіше розкривається при вивченні мовних елементів, які стали спільними для двох або кількох мов. Не існує мов, в яких не було б запозичених слів, оскільки не існує народів, які протягом своєї історії не мали б зв'язків з іншими народами. Якщо запозичені слова відповідають суспільній потребі у вираженні того чи іншого поняття, вони входять у лексичний склад мови-реципієнта і стають її надбанням.

Дослідженню зазначеної проблеми у сучасному мовознавстві присвячена досить численна кількість наукових праць. Однак ця тема є невичерпною, оскільки прискорення соціального розвитку країн світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. У зв'язку з цим простежується значне збільшення кількості запозичень у національних мовах, які є своєрідними віхами в історії мови, що відображають значні історичні, соціальні, громадські, економічні та культурні події у житті різних народів [19].

1. 2. Основні причини запозичень іншомовних лексичних одиниць

Українська мова постійно взаємодіє з іншими мовами світу, збагачується тим новим та прогресивним, що відбувається у науці, техніці та суспільному житті. Мова є основою взаєморозуміння між народами, і саме з цього випливає зацікавленість у вивченні історії засвоєння іншомовних слів у чужому мовному середовищі. Вивчення процесу запозичення тісно пов'язане із загальними науковими і практичними завданнями мовознавства, зокрема вивченням проблематики мовної взаємодії, а також її основних аспектів, таких як мовні контакти, двомовність та багатомовність, види мовної інтерференції.

1. 2. 1. Мовні контакти та їх наслідки

Мовні контакти – взаємодія двох або більше мов внаслідок спілкування її носіїв. Найбільшому впливові піддається мова в умовах контактування з близькоспорідненою мовою. Коли ж мови характеризуються глибокими структурними відмінностями, можливість впливати одна на одну незначна [3].

Серйозні контактні зрушення починаються з двомовності, тобто з функціонування двох мов на одній території, в одному й тому ж етнічному середовищі. У двомовних групах людей дві мовні системи вступають у контакт, впливають одна на одну, внаслідок чого з'являються контактні зумовлені відхилення від мовної норми, які називають інтерференцією. Якщо нова мова засвоєна погано, то за контактування можуть виникнути допоміжні мови – піджини і креолізовані мови, тобто дуже спрощені мови без категорій роду, числа, відмінка, без дієслівних складних форм тощо. Коли ж нова мова засвоєна добре, то за певних умов (особливо за шовіністичної мовної політики уряду панівної нації) мовці повністю переходять на нерідну мову, тобто нова (нерідна) мова витісняє рідну, відбувається повна мовна, а значить і етнічна, асиміляція [13 – 15].

Наслідком мовних запозичень може бути білінгвізм, що може спричинити

інтерференцію – мимовільне перенесення, накладання ознак однієї мови на іншу, внаслідок чого з'являються відхилення від мовної норми. Найбільше інтерференція проявляється на фонетичному рівні.

Розглядаючи тему мовних контактів, слід також виділити такі поняття, як субстрат, адстрат, суперстрат та визначити спільне та відмінне даних понять одне від одного.

Субстрат – мова-підоснова, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалася на неї; сліди мови корінних жителів у мові-переможниці чужинців; сліди витісненої місцевої мови.

Адстрат – сукупність рис мовної системи, які з'явилися внаслідок впливу однієї мови на іншу в умовах тривалого співіснування і контактів сусідніх народів.

На відміну від субстрату і суперстрату цей тип мовної взаємодії є нейтральним: при ньому не відбувається асиміляції етносу і розчинення однієї мови в іншій; це своєрідний прошарок між двома мовами.

Суперстрат – залишки прийшлої мови. Розрізняють матеріальні запозичення і калькування. Матеріальне (лексичне) запозичення – запозичення, за якого з іноземної в рідну мову входить лексична одиниця повністю (значення й експонент). Прикладом такого типу запозичення можуть бути слова за типом гонг, орангутанг, какаду, які запозичені повністю (і план вираження, і план змісту), наприклад, з малайської мови. Іншим видом запозичення є калькулювання. Калькуванню (від фр. «копія») – копіювання іншомовного слова за допомогою свого, незапозиченого матеріалу; поморфемний переклад іншомовного слова. За калькування переймаються лише значення іншомовного слова та його структура, але не його матеріальний експонент. Так, наприклад, українське слово *недолік* є калькою російського *недочет*, самовизначення – калькою *самоопределение*, Крім кальок, існують ще напівкальки, коли одна частина слова запозичена, а інша калькується. Наприклад: *телебачення* (англ. television із гр. tele «далеко» й англ. vision «бачення»), *антитіло* (фр. anticorps із грец. anti «проти» і франц. corps «тіло»).

1. 2. 2. Двомовність та багатомовність як фактор полікультурності

Ознаками сучасного суспільства є багатомовність і полікультурність. Представники різних мовних спільнот перебувають на одній території й контактують між собою. Задля уможливлення безперешкодного спілкування постала потреба в розширенні мовного репертуару пересічного громадянина. Розв'язання цієї проблеми покладено на системи іншомовної освіти, насамперед у межах системи шкільної освіти європейських країн має відбуватися навчання двох іноземних мов. У науковому просторі тривають дискусії щодо того, як білінгвізм впливає на розвиток особистості, є він корисним, шкодить інтелектуальному розвитку чи прискорює його.

Мовна ситуація в кожній країні відрізняється своїми особливостями, тому питання білінгвізму в публікаціях науковців різних країн має специфічне національне забарвлення. Основними факторами впливу на оцінку двомовності є: особливості історичного розвитку, структура суспільства та національна й наднаціональна (загальноєвропейська) мовна політика, яка реалізується як у політиці держави щодо державної мови / мов, регіональної мови / мов, мови / мов національних меншин, так і в політиці держави стосовно навчання іноземних мов у системі освіти [37]. На початку ХХ ст. у публікаціях йшлося насамперед про негативний вплив білінгвізму. Такі висновки робилися в першу чергу через національно-державну політику в Європі, лозунгом якої був «Одна нація – одна мова». Усі публікації того часу мали заполітизований характер, і не ґрунтувалися на всебічних наукових дослідженнях. Однак ця обставина не завадила твердженням про нібито негативний вплив білінгвізму на особистість залишатися актуальними аж до 70-х років ХХ століття. Так, Г. Кегель вказував на гальмування інтелектуального розвитку дитини, Дж. Фішман підкреслював, що негативний вплив двомовності виявляється передусім у соціальній сфері, а його показниками є бідність, слабкість, нерезультативність та підпорядковане соціальне становище двомовних осіб [41]. Відповідно, тому, хто мав бажання чогось досягти у професійному, інтелектуальному та соціальному плані, слід

було полишити білінгвізм і зосередитися на засвоєнні однієї мови. Нові дослідження вказують на те, що білінгвальні діти в інтелектуальному розвитку, дивергентному мисленні, у спостережливості й аналізі різних мовних аспектів, з позиції сформованості металінгвістичної свідомості, у сприйнятті невербальних засобів комунікації мають кращі успіхи, аніж монолінгвальні діти [41]. З посиленням глобалізації, міграційних процесів та викликаних ними присутністю інших культур у межах колишніх національних держав та зростанням інтересу до інших народів та їх мов, кардинально змінилася не лише думка науковців, але й ставлення пересічних громадян до ідеї білінгвального навчання. Для розуміння білінгвізму та багатомовності суттєве значення мають поняття «рідна мова» та «двомовність». «Рідна мова» є складним поняттям [41]. Його детально описує за чотирма критеріями Т. Скутнаб-Кангас у своєму дослідженні, датованому ще 1981 р. «Bilingualism or not». Цими критеріями дослідник вважає: походження, компетентність, практичне використання та ідентифікацію. Дослідження показало, що кожна особа, яка перебуває в полікультурному та мультилінгвальному середовищі, може мати, якщо виходити з названих критеріїв, 2 – 4 рідні мови. Що стосується ідентифікаційного критерію, то, можна говорити про внутрішню та зовнішню самоідентифікацію. Внутрішня – ідентифікація особистості як такої, а зовнішня – як частини соціуму, що представляє одну мову. Це свідчить про те, що поняття «рідна мова» є не тільки досить складним для однозначної дефініції, але й може охоплювати в кожному конкретному разі кілька мов. Білінгвізм як явище вивчали дослідники з різних позицій: існує безліч дефініцій, але жодної всеохоплюючої. Одне з перших визначень двомовності запропонував М. Браун ще в першій половині ХХ ст. Він зазначав: «під багатомовністю розуміється активне, вільне володіння двома або більше мовами на однаковому рівні, без урахування способу оволодіння ними» [39, с. 115]. А. Вайс вважає, що під двомовністю слід розуміти безпосереднє активне та пасивне використання двох мов однією особою [14]. Хоч, на відміну від М. Брауна, А. Вайс обирає показником не володіння, а використання мови,

усе ж головним показником є компетентність мовця, а якщо судити за цим критерієм, то однозначно назвати двомовною особу або не назвати її такою досить складно. Усе залежатиме від розуміння того, наскільки добре людина має володіти мовою. Інше визначення, але вже багатомовності, наводить Г. Кріст: «... багатомовною може вважатися особа, яка на основі знання своєї рідної мови має обмежені знання як мінімум ще двох мов, які вона здатна використовувати в одній або в різних галузях дискурсу» [38, с. 208]. Для визначення дво- чи багатомовності на сучасному етапі критерії компетентності та функціональності навряд чи можуть відповідати вимогами полілінгвального та мультикультурного суспільства. Сьогодні метою навчання мов є рецептивна або пасивна багатомовність. Тут постає питання, чи кожна людина здатна бути багатомовною?

Наведемо думку Ф. Й. Майснера, який, спираючись на пропонуване генеративною граматикою визначення поняття «компетенції», зазначив, що кожен з відповідним навчальним потенціалом до навчання мов, що бере участь у конкретній мовній інтеракції, здатен до засвоєння другої, третьої, четвертої та подальших іноземних мов [71, с. 174 – 175]. Інший німецький науковець Е. Оксаар наголосив на тому, що сучасні дослідження жодним чином не заперечують спроможність кожного вивчати іноземні мови, більш того, «мова чи мови можуть вивчатися в будь-якому віці і в різний спосіб [43, с. 75]. Сьогодні загальною є думка, що кожна людина може бути дво- чи багатомовною.

Існує кілька класифікацій дво- та багатомовності, запропонованих як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками, в основу яких покладено різні критерії. Так, У. Вайнрайх за способом засвоєння мови виділяє три типи білінгвізму: складений, координативний та субординативний. Складений білінгвізм виникає в ситуації, коли людина перебуває у двомовному середовищі і засвоює мови у природних умовах на паритетній основі, тобто, наприклад, у двомовних родинях. Координативний білінгвізм розвивається в умовах імміграції, а субординативний – коли система другої мови ґрунтується на

системі першої, тобто в умовах штучного засвоєння мови, наприклад під час навчання [43, с. 22]. В. Розенцвейг пропонує своє розуміння двомовності: «Двомовність (багатомовність) – володіння двома (кількома) мовами, а також регулярне перемикавання з однієї мови на іншу залежно від ситуації та потреб спілкування» [44, с. 9 – 10]. Є. Верещагін теж виділяє три типи білінгвізму: рецептивний, репродуктивний та продуктивний, а критерієм є рівень впевненого й адекватного використання мови.

Ще одне бачення демонструє Л. Щерба й пропонує розрізняти чистий і змішаний типи двомовності. Під чистим типом він розуміє незалежне існування двох мов у свідомості та у процесі живого спілкування, а під змішаним – ті випадки, коли кожен елемент однієї з мов виявляється пов'язаним за змістом з відповідним елементом іншої.

Ф. Філін, абстрагуючись від психологічних та лінгвістичних аспектів цього явища і зосереджуючись на прагматичних, тобто здатності практичного використання мови, пропонує розглядати білінгвізм у широкому та вузькому розумінні. Двомовність у широкому розумінні – низький рівень знань іноземної мови, але достатній для здійснення комунікації на елементарному рівні, а двомовність у вузькому розумінні – вільне володіння двома мовами, що є результатом засвоєння мов у природних умовах, тобто коли людина постійно перебуває у двомовному середовищі [92, с. 212 – 214]. Г. Клосс пропонує розглядати національну одномовність, білінгвізм і багатомовність, з одного боку, та індивідуальну одномовність, білінгвізм та багатомовність – з іншого [55].

Н. Дуда вказує на відсутність однозначного ставлення до білінгвізму. Розглядаючи це явище з різних позицій, науковці по-різному оцінюють той вплив, який білінгвізм здійснює на особистість та суспільство загалом. Так, соціолінгвістика дає білінгвізму переважно негативну оцінку через те, що двомовна ситуація породжує нестабільність у суспільстві, а психологи вбачають негативний вплив у першу чергу на психіку дитини. Однак, в умовах мультикультурності білінгвізм є позитивним явищем, а двомовна особистість,

яка володіє двома засобами мови, володіє і двома способами мислення, а це посилює можливості індивіда, підвищує його інтелектуальний рівень та культуру [55].

Розрізняють індивідуальну й масову двомовність. Зазвичай лінгвісти розглядають явище масової двомовності як перехідний етап витіснення однієї мови іншою, тобто в контексті конвергенції. Одним з етапів цього процесу є перетворення білінгвізму в диглосію, під чим розуміють мовну ситуацію, коли в одному суспільстві паралельно використовуються дві мови, але вони виконують різні функції, використовуються у різних обставинах, які не перетинаються, а одна з них є домінуючою [55].

Найбільш поширеними типами двомовності вважається природний і штучний білінгвізм. Перший формується під час постійного спілкування, взаємодії з носіями мови, що вивчається, «без цілеспрямованої дії на становлення двомовного індивіда». Другий тип виникає через цілеспрямоване свідоме засвоєння іншої мови без участі її носіїв, за словами Л. Щерби, «в умовах відсутності іноземного оточення» [91, с. 137]. Російська дослідниця Д. Чубукова природний білінгвізм називає «контактним», наголошуючи на умові перебування в іншомовному оточенні для його набуття, та підкреслює його стихійний, некерований характер і безсистемне й несвідоме засвоєння. «Неконтактний білінгвізм», за традиційною класифікацією, – штучний білінгвізм [55].

К.-Р. Бауш, ґрунтуючись на дослідженнях учених різних країн, запропонував власну типологію дво- та багатомовності, поклавши в основу шлях засвоєння мови або її вивчення. Дослідник виходив з того, що для розробки концепцій навчання іноземних мов слід чітко визначити мету навчання, а для цього необхідно усвідомити специфіку кожного з типів багатомовності і спрямовувати зусилля при розробці концепцій на досягнення багатомовності того чи того типу, зважаючи на суспільне замовлення й індивідуальне прагнення громадян. З огляду на тип багатомовності слід розробляти і курикулярну модель навчання мови, яка має бути адресною, тобто

орієнтуватися на запити певної цільової групи. В основу класифікації типів багатомовності дослідник поклав різні критерії, які, на його думку, є важливими для сфери навчання іноземних мов: критерій рівня загальної мовленнєвої компетенції, критерій мовленнєвої і розумової репрезентації, критерій вікової співвіднесеності. За критерієм рівня загальної мовленнєвої компетенції виділяють такі типи багатомовності: мінімальна, максимальна, виважена/паритетна, або симетрична, домінантна, або асиметрична дво- та багатомовність і семілінгвізм. З позиції мовленнєвої репрезентації (врахування специфічних для особи індивідуальних характеристик – шлях вивчення / засвоєння мов, комунікативні наміри, порядок вивчення мов, сфера використання тощо) виділяють такі типи: функціональна, продуктивна – та рецептивна дво- та багатомовність. Критерій розумової репрезентації дає змогу виділити такі типи, як координована та комбінована дво- та багатомовність. Критерій вікової співвіднесеності дозволяє розрізняти ранній білінгвізм, конзекутивну, або сукцесивну/поступову дво- та багатомовність [87, с. 440 – 442]. Ф.-Г. Кьонігс та Г. Нойнер, з огляду на систему освіти, пропонують розрізняти насамперед три основні типи багатомовності: ретроспективну, ретроспективно-проспективну та проспективну [12, с. 15].

Характеризуючи наявні в педагогічній літературі класифікації типів дво- та багатомовності, С. Дофф і А. Ленц звертають увагу на те, що всі вони не можуть вважатися досконалими, оскільки в їх основу покладено, на думку дослідниць, хибний підхід, специфіка якого полягає в тому, що встановлюється зв'язок між мовленнєвою компетенцією рідної і кожної іноземної мови, а сама компетентність розглядається як статичний, у будь-який момент доступний і відтворюваний мовленнєвий ресурс [90, с. 33].

О. Чередниченко пропонує власну типологію дво- та багатомовності. У її основу покладено кілька суттєвих ознак, які охоплюють як кількісні, так і якісні сторони цього явища. Дослідник запропонував такі критерії: за ступенем поширення, за ціннісною орієнтацією, за рівнем розмежування мовних систем та за характером комунікативного включення. Тож, відповідно до визначених

ним критеріїв, дослідник розрізняє індивідуальну і колективну (масову) двомовність/ багатомовність, горизонтальну (рівнозначність мов з позиції мовця) та вертикальну (виокремлення пріоритетних з позиції мовця мов, їх нерівнозначність і різновартісність), координативну (чисту) та субординативну (змішану), і, нарешті, активну й пасивну двомовність/ багатомовність. Крім того, автор пропонованої типології зауважує, що на сучасному етапі, «з огляду на необхідність збереження літературних норм контактуючих мов, ідеальним міг би бути тип активної індивідуальної (або колективної) горизонтальної та координативної двомовності/ багатомовності [66].

Однак загальною для будь-якого типу багатомовності, її найсуттєвішим показником є те, що вона ґрунтується на прагматизмі. Отже, суспільно-політична складова, а саме полікультурний характер суспільства, став підґрунтям для дво- і багатомовності громадян більшості країн. Здатність спілкуватися більше ніж однією мовою сьогодні не тільки вітається науковцями та практиками іншомовного навчання, але є суттєвим фактором успішної соціалізації особистості [71].

Тому дослідження феномена дво- та багатомовності перебувають у центрі уваги дослідників різних країн. Потужний поштовх проблема багатомовності отримала наприкінці ХХ століття через інтенсифікацію інтеграційних процесів у Європі, міграцію населення та прагнення, насамперед молоді, бути мобільними [71].

Більшість наявних на сьогодні типів дво- і багатомовності, хоч і виявляють певні розбіжності в їх дефініціях, усе ж зводяться до кількох основних типів, в основу яких покладено передусім прагматичний аспект. З цієї позиції дво- та багатомовність може бути: рецептивною і продуктивною, індивідуальною й суспільною, координованою та субординативною. Здебільшого маємо справу з частково сформованими навичками мовлення різними мовами, залежно від індивідуальних потреб і сфери використання мови.

1. 2. 3. Види міжмовної інтерференції

Використання терміна «інтерференція» в лінгвістиці пов'язане з членами Празького лінгвістичного гуртка. Однак широкого застосування термін набув після опублікування монографії У. Вайнрайха під назвою «Мовні контакти», у якій науковець дав визначення інтерференції як «випадкам відхилення від норм, які мають місце в мовленні двомовних індивідів у результаті того, що вони володіють більше ніж однією мовою, тобто внаслідок мовного контакту» [33, с. 22].

Л. Щерба та Ю. Жлуктенко вважають, що сутність процесу інтерференції полягає в обопільному пристосуванні мови того, хто говорить, та мови того, хто слухає. Учені відносять до інтерференції «всі зміни в структурі мови, а також у значеннях, властивостях, що виникають унаслідок взаємодії з мовою, що знаходиться з нею в контакті міжмовного зв'язку» [25, с. 61].

На думку В. Макея, інтерференція – це використання елементів, що належать одній мові, в ситуації, коли письмовий чи усний акт спілкування відбувається з використанням іншої мови [11].

Отож, інтерференція – це взаємний вплив мовних систем, який виникає у процесі вивчення однієї іноземної мови (контакт відбувається між рідною та іноземною мовами) або одночасного (послідовного) вивчення декількох іноземних (взаємодіють відповідно рідна з іноземними мовами або іноземні мови між собою).

Щодо класифікації видів інтерференції існує декілька підходів. Так, А. М. Богуш виокремлює пряму і непряму інтерференцію. На думку науковця, пряма інтерференція передбачає миттєве, підсвідоме перенесення елементів раніше засвоєної мови в мовлення іншої мови, що перебуває на етапі вивчення. Такий вид інтерференції має переважно зовнішній міжмовний характер [12].

Питома вага прямої інтерференції є прямо пропорційною рівню спорідненості контактуючих мов. Іншим різновидом інтерференції, за А. М. Богуш, є непряма, яку ще називають внутрішньою, вона зумовлена

істотними розходженнями в морфологічній, фонетичній, семантичній та інших структурах обох мовних систем [12].

В. В. Алімов виокремлює фонетичний, морфологічний, синтактичний, лексичний та семантичний рівні інтерференції [36, с. 19], а Н. Б. Мечковська вважає, що інтерференція може охоплювати різні рівні мови – фонетику, морфологію, словотвір, лексику та синтаксис [36, с. 105].

Зазначимо, що У. Вайнрайх вирізняє такі рівні інтерференції: фонетичний, лексичний та граматичний [45, с. 3]. На думку дослідника, суть процесу інтерференції полягає в тому, що учень, засвоюючи нерідну мову, несвідомо переносить систему чинних правил та закріплену в рідній мові програму мовленнєвої поведінки в іноземну. Він вважає, що дві співвідносні системи, кожна з яких відповідно визначає певну мову, утворюють третю систему, у якій діють закони рідної і нерідної мов. Головною рисою даної системи є взаємозв'язок та обопільне існування особливостей рідної, першої, другої та інших іноземних мов.

Загалом, думки більшості науковців сходяться в тому, що лінгвістична інтерференція охоплює основні аспекти мови – фонетику, граматику та семантику. Вияви лінгвістичної, тобто міжмовної інтерференції, є різноманітними та, на думку Ю. Жлуктенка [17], поділяються на такі типи:

– застосування «чужого» мовного матеріалу в контексті використовуваної мови (найбільше дане явище проявляється у використанні лексичних одиниць рідної чи першої іноземної мов, що є схожими, у другій іноземній відповідно);

– створення одиниць із мовного матеріалу однієї мовної системи за зразком одиниць тієї, з якою відбувається контакт, тобто наділення одиниць цієї системи функціями, властивими їх іншомовним корелятам (наприклад, застосування правил однієї мови при утворенні граматичних структур в іншій);

– копіювання моделей однієї системи за допомогою засобів іншої, наприклад, перенесення синтаксичної структури однієї мовної системи в іншу [17].

Ступінь прояву міжмовної інтерференції може бути різним – усе залежить від факторів, що на неї впливають. Дані фактори можна умовно

розподілити на суб'єктивні (пов'язані зі специфікою самого учня, який опановує мову: індивідуальні мовні здібності, мовна компетенція, фонові знання, лінгвістичний досвід) та об'єктивні (пов'язані з особливостями мов, що перебувають у контакті: ступінь генетичної схожості мов, індивідуальні системно-структурні властивості, які визначають специфіку мови, що вивчається).

Варто зазначити, що незалежно від рівня прояву явища міжмовної інтерференції, завдання і вправи насамперед мають бути орієнтовані на порівняння та обговорення аналогій і розбіжностей, мета яких – встановити зв'язки між рідною, першою іноземною та другою іноземною мовами. Рационалізація навчального процесу повинна здійснюватися за допомогою використання вже набутого мовного і мовленнєвого досвіду у вивченні рідної та першої іноземної мов, а також вибору оптимальної технології навчання, що врахувала б взаємодію нового іншомовного механізму рідної і першої іноземної мов. Основою виявлення інтерференції має бути аналіз помилок, оскільки саме вони є конкретним її проявом.

Отже, явище міжмовної інтерференції є досить складним та в процесі оволодіння іноземними мовами створює багато перешкод. Однак розробка ефективних шляхів його подолання та активне їх упровадження в навчальну практику сприятиме мінімізації негативного впливу навичок, освоєних при вивченні однієї мови, на навички оволодіння іншими мовами.

1. 2. 4. Шляхи запозичення нових лексичних одиниць мовою-реципієнтом

Стосовно вивчення проблематики лексичних запозичень будь-якою мовою, основним завданням виявляється аналіз причин процесу запозичення. При цьому слід орієнтуватися на той факт, що питома вага запозичених слів у лексичній системі кожної мови безперервно зростає внаслідок формування глобального інформаційного простору, суспільних та економічних процесів,

спрямованих на світову інтеграцію, постійно збагачуючи словниковий склад сучасних мов та впливаючи на їхній розвиток [9].

Розглядаючи загальні проблеми, пов'язані із запозиченням слів, дослідники зазвичай намагаються з'ясувати причини появи лексичних запозичень та шляхи їх проникнення у мову-реципієнт. Наявність запозичень з багатьох мов свідчать про різнобічні міжнародні зв'язки даного народу. Однак у процесі міжнародних стосунків запозичуються не усі слова, які необхідні для опису того, з чим зустрілися представники одного народу, які вивчали життя іншого народу. Для вивчення багатьох понять у мові-реципієнті вже були готові слова і тому тут використовувались внутрішні резерви мови-реципієнта.

Причини запозичення, як правило, поділяють на зовнішні (екстралінгвістичні) та внутрішні (лінгвістичні). До екстралінгвістичних причин, на думку В. М. Аристової, можна віднести історичні контакти народів та наявність певного роду двомовності, необхідність номінації нових предметів та явищ, новаторство націй у певній сфері діяльності. Крім того, сюди можна віднести розповсюдження моди на іноземні слова та економію мовних засобів. Цю групу причин за змістом можна поділити на соціальні, технологічні та прагматичні [41].

До лінгвістичних причин дослідниця відносить необхідність поповнити певні ланки у лексичній системі мови, необхідність семантично точніше висловити за допомогою запозичення багатозначне поняття мови-реципієнта, тенденцію до усунення омонімії та полісемії, тенденцію поповнення експресивних засобів мови [41, с.11].

Ю. О. Жлуктенко [17] до причин (мотивів) запозичення додає ще декілька: потребу позначити явище у вигляді посилання на певну ситуацію; звичку використовувати іншомовне слово, оскільки у контекстах іншої мови позначення даного поняття зустрічається рідко; вплив мовного середовища (іншомовне слово було почуте чи прочитане нещодавно і тому «першим прийшло в голову»); частотність вживання слова (слова, що частіше вживаються, легше переносяться в іншу мову) [43, с.135]. Необхідність

запозичення часто обумовлена «інтелектуальним станом нації, яка усвідомлює необхідність у номінації явища, предмета, абстрактного поняття» [92].

Важливим аспектом мовного контактування, яке сприяє активізації лексичного запозичення, можна вважати також взаємодію літературних мов. Крім того, через ряд причин (культурних, економічних, політичних) не усі мови одночасно «перебувають на одному рівні стильової диференціації та наукового інтелектуалізму» [12, с. 3]. Звідси й неминучість запозичення.

Як бачимо, існує багато причин для запозичення лексичних одиниць. Запозичення, як правило, відбувається під впливом декількох причин. Основною та вирішальною причиною запозичення слів з однієї мови в іншу є необхідність отримати потрібні засоби для позначення нових предметів та понять і удосконалити рідну мову як засіб спілкування та обміну думками. Крім того, іншомовні слова запозичуються і тоді, коли у мові-реципієнті вже є свої слова для позначення нових понять. У даному випадку іншомовне слово запозичується тому, що воно яскравіше та краще виражає певний відтінок значення слова.

Протягом останніх десятиліть найбільшу кількість запозичених лексем складають терміни. Причини запозичення термінів теж можна поділити на зовнішні та внутрішні, однак вони мають свою специфіку, яка впливає зі специфічного характеру терміну як слова, що обслуговує певну природничу або гуманітарну галузь знань. Серед власне лінгвістичних причин запозичення семантична завантаженість слів рідної мови; полегшене сприйняття запозичення завдяки наявності у його складі інтернаціональних елементів; лаконізм запозичених термінів; добре виражена здатність до термінотворення у сполученні з елементами рідної мови; «символічний» характер термінів-запозичень (їх частини сприймаються менш виразно, тому що вони ширші та цілісніші за значенням) [95, с. 36].

Потрібно сказати також про шляхи проникнення запозичень у лексичну систему мови-реципієнта. Як правило, виділяють два шляхи: усний та письмовий. Усний шлях – це безпосередній контакт між представниками різних

народів, він відбувається на рівні мовлення. Письмове запозичення відбувається через офіційні документи, листи, мемуари, щоденники, філософські трактати та переклади, виступи, художні твори. Крім того, на сучасному етапі з'явилися нові шляхи проникнення запозичень у систему мову-реципієнта. Вони багато в чому залежать як від характеру мов, з яких запозичуються слова-назви, так і від характеру слів-назв. У наші дні, за слушним зауваженням О. В. Суперанської, переважають безпосередні запозичення міжнародного порядку, коли слово з мови-джерела безпосередньо (без участі мови-посередника) запозичується в декілька мов. При цьому переважають письмові запозичення, «при наявності літературних мов і літератур запозичення дуже швидко отримує письмову фіксацію» [44, с.36].

Не останню роль у популяризації запозичень (особливо термінологічного характеру) відіграють науково-технічні періодичні видання. Але найбільша кількість нових запозичень (у тому числі й англійського походження) з'являється уперше на сторінках газет та журналів, інтернет-сайтів тощо. Вони охоплюють різні сторони життя, включаючи у себе різноманітний матеріал. Мова газетних та журнальних статей, інтернет-джерел, як правило, загальнонародна, призначена для широкого кола читачів. В них можна зустріти англо-американізми різноманітної тематики: спортивні, музичні, науково-технічні, економічні, політичні. Отже, цей спосіб популяризації запозичень є дуже важливим.

Активізація інформаційно-комунікативних процесів та бурхливе кількісне зростання термінів у різних галузях знань призвели до певного «термінологічного вибуху». Запозичення з інших мов відіграють важливу роль в інтернаціоналізації науково-технічної лексики. Згідно з деякими підрахунками вага запозичень в окремих терміносистемах національних мов може складати 70 – 80%. Запозичені терміни приходять у національну термінологію як готові мовні одиниці з інших мов разом з поняттями та реаліями, найменуваннями яких вони є. [22, с. 31].

1. 3. Проблема доцільності лексичних запозичень у витлумаченні сучасних науковців

Лексика будь-якої із сучасних мов формувалася впродовж тривалого часу, тому словникові одиниці різних історичних періодів та мовних джерел, давні й новоутворені, власні й узяті з інших мов, безперечно, відбилися на якості лексичного складу. Ю. Шевельов висловив думку про значення й роль запозичень як результат міжмовних контактів: «Загалом з перегляду ентражизмів кожної мови можна скласти певне уявлення про історію цього народу: з якими народами він стикався, у чому і як він від них залежав або вчився» [16, с. 36]. На основі цього встановлюють слова споконвічні й запозичені, а також новоутворені й ті, що вийшли чи виходять з ужитку. Одним з активних процесів, що діють у сучасній українській мові, є запозичення з інших мов слів, які підлягають семантичним, словотвірним, граматичним та стилістичним змінам. У різні періоди становлення теорії іншомовних входжень учені вирішували питання про те, як відбувається процес запозичення, які його умови й причини, що являє собою асиміляція іншомовних слів у мові, яка їх приймає. Зважаючи на мету й завдання нашої роботи, розглянемо визначення поняття запозичення, умови запозичення та процес освоєння іншомовних слів.

Для позначення лексики, яка перебуває на двох етапах (входження й освоєння), використовують термін «запозичена лексика» («запозичені слова»). Термін «іншомовні запозичення» застосовують для позначення «іншомовної» та «запозиченої» лексики, а відповідно, усіх іншомовних і запозичених слів слов'янського та неслов'янського походження [71]. За давністю запозичення й ступенем засвоєння розрізняють запозичені слова в цілому та іншомовні зокрема (запозичення, що не втратили своїх чужорідних фонетичних чи морфологічних особливостей). Серед слів іншомовного походження виділяють інтернаціоналізми, варваризми, екзотизми. Крім власне лексичних запозичень, є запозичення-кальки – структурні (словотвірні) та семантичні. Запозичення бувають прямі (безпосередньо з мови-джерела) й опосередковані (через іншу

мову: для української мови такими мовами-посередниками були переважно російська й польська). Запозичення в мові – один з важливих чинників її розвитку. Залежно від мови, з якої було запозичено слово, такі одиниці називають англізмами чи англіцизмами, романізмами, богемізмами, латинізмами, полонізмами тощо. Уважаємо, що доречно використовувати лексему «англізм», яка має афіксоїд -ізм (як видно з наведених вище прикладів). Сучасні мовознавці Б. Ажнюк, Я. Битківська, А. Ломовцева у своїх дослідженнях також використовують цей термін. Поділяючи їхню думку, зазначаємо, що англізм – це запозичена з англійської мови чи за її посередництва лексична одиниця, яка має щонайменше одну семему, що виникла під доміантним впливом англійської мови. Запозичення збільшують лексичне багатство, слугують джерелом нових коренів, словотворчих елементів і точних термінів та відображають реалії життя людства. Ю. Жлуктенко виділив два значення терміна «запозичення»: 1) сам процес використання в системі мови-одержувача певних елементів мови-джерела; 2) результат такого процесу, тобто ті гетерогенні елементи в системі цієї мови, які були внесені до неї ззовні – з системи мови-джерела [6, с. 60]. Поняття «засвоєння» й «укорінення» – це концепти, що відображають комплексний характер абсорбції іншомовних запозичень, їхню неоднорідну поведінку в новому лінгвопросторі (Я. Битківська, А. Гудманян, Г. Казарян). Отже, розглянемо кожне з визначень. Узагальнюючи матеріал, поданий у працях сучасних лінгвістів, було сформульовано визначення іншомовних слів (ІС) – це слова з іншої мови, які, на відміну від запозичених, не засвоєні повністю мовою, що їх успадкувала, а мовці усвідомлюють їх як чужорідні. Іншомовні слова зберігають ознаки свого походження. Це виявляється в їхній формі та семантиці. Для семантики іншомовних слів характерні незрозумілість чи недостатня ясність для більшості носіїв мови, які вживають такі лексеми, що й викликає потребу у створенні спеціальних словників ІС. В українській, як і в інших мовах світу, що запозичують іншомовні слова, відбувається безперервний процес їхнього засвоєння, через що нерідко важко провести чітку межу між ними і ЗС.

Проникаючи насамперед до складу спеціальної лексики й термінології, а також до екзотизмів на позначення особливостей природи та побуту інших народів, іншомовні слова з часом, у зв'язку з набуттям ними популярності, засвоюють усі носії. Це поступово перетворює їх на запозичені слова. Коло мов-джерел ІС значно ширше, ніж у ЗС. Латинська й грецька мови є підґрунтям виникнення інтернаціоналізмів в українській мові (також і в інших лінгвальних системах Європи), із сучасних європейських мов (здебільшого, англійської, французької, німецької, італійської) запозичено багато іншомовних слів для творення термінів у галузях науки, техніки, мистецтва. Проаналізувавши праці лінгвістів, присвячені вивченню слів іншомовного походження, визначаємо поняття запозичені слова (ЗС) – іншомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх перейняла. Мовці не сприймають ЗС як чужорідні елементи, ці слова не потребують пояснень щодо форми й значення. На відміну від ІС, які тлумачать у спеціальних словниках, запозичені слова подають у загальних словниках разом з питомою лексикою. Отже, наразі, як зазначено вище, окреслено варіативну базу щодо визначення поняття «запозичення», чіткої дефініції якого немає. Кожен з науковців, удаючись до визначення цього поняття, акцентує увагу на якихось окремих ознаках запозичених слів.

На думку І. Нечуя-Левицького, іншомовні елементи мають право на застосування в українськомовному контексті лише за відсутності слова на позначення якогось поняття чи реалії в мові-реципієнті. Погоджуючись із письменником, зазначимо, що виправданим вважаємо запозичення, матеріалом для якого слугують «вищі, наукові» лексеми, відсутні в рідній мові, натомість виступаємо проти переймання тих слів, що є в нашій мові, а також проти вилучення внаслідок цього власне українських [12, с. 317 – 412]. Сучасний дослідник П. Селігей також доводить, що, створюючи термін для нового поняття, здебільшого немає підстав віддавати перевагу чужим кореням. Неслов'янський термін може бути прийнятний тоді, коли він позначає явище чи поняття, що його вперше відкрили й описали за кордоном. Але якщо поняття зародилося в українській науці, природніше дати йому назву, використовуючи

український (чи слов'янський) кореневий фонд, тому що для цього він не гірший від латинського чи англійського [13, с. 6].

Загалом поступово формувалося певне ставлення до запозичень, розуміння їхньої необхідності в мові-реципієнті приходило поволі. Ще наприкінці XIX – на початку XX ст. вели дискусію щодо міри, доцільності чи недоцільності вживання слів іншомовного походження. Так, Є. Карський пропонував «не звертатися до іншомовних слів, коли є більш точні і зрозумілі слова власні» [58, с. 8]. Р. Брандт, О. Соболевський, М. Фасмер та ін., наголошуючи на необхідності чи потребі в тому чи тому запозиченні, розглядали їх на науковому рівні у світлі проблеми чистоти мови [58, с. 8]. Дослідники цього періоду (М. Смирнов, І. Огієнко та ін.) визначали мовне джерело ЗС, час запозичення, а також умови процесу запозичень, виділяючи їхній генетичний характер. Ці вчені, схилившись до думки, що процес запозичення лексики іншомовного походження був наслідком інтерференції, дотримувалися генетико-хронологічного аналізу іншомовних запозичень. У. Вайнрайх, А. Мартине запропонували вживати науковий термін «мовні контакти» як сукупність низки соціальних, психологічних і лінгвістичних питань [44, с. 11]. Л. Щерба звертав увагу на білінгвізм як основу запозичення: «У взаємному впливі мов слід розрізняти два абсолютно різні процеси: запозичення і змішування мов; перше побудоване на двомовності, яке запропонував би називати незалежне співіснування двох мов у одного і того ж індивіда, а друге ґрунтується на змішаній мові з двома термінами» [97, с. 52]. Так само У. Вайнрайх уважав, що для запозичення слів достатньо мінімального контакту між мовами [44, с. 42]. В. Бертагаєв наголошував на тому, що процес запозичення відбувається також і в умовах монолінгвізму [13, с. 8]. Отже, запозичення, по-перше, можливе в умовах монолінгвізму, якщо наявна певна соціальна спільнота, яка володіє двома мовами, а по-друге, в умовах білінгвізму. Так уважав і український мовознавець Ю. Жлуктенко: «У той час, як одномовці задовольняють її [потребу в постійних лексичних інноваціях], головним чином, за рахунок внутрішніх ресурсів власної мови, двомовні мають

у постійній готовності свою другу мову як джерело лінгвістичного матеріалу» [17, с. 108]. Натомість у XXI ст. «журналістська практика підтримує традицію частого вживання запозичень, бо саме вони є центром соціально-політичного лексикону, а газета прагне до постійного оновлення виражальних засобів» [19, с. 41]. Уважаємо, що такий стан речей призведе до перенасичення мови мас-медіа зайвими незрозумілими лексемами, а як наслідок – сутність тексту не буде розкрито, читачі, глядачі та слухачі втратять інтерес до ЗМІ через відсутність змістовного наповнення текстів. П. Селігей зазначає, що «нема підстав хвилюватися: запозичення не позбавляють нашу термінологію своєрідності, адже вони впорядковуються нормами української мови, швидко пристосовуються до її словотвірної та морфологічної систем, не порушуючи їхньої стабільності» [13, с. 16]. Однак не можна забувати, що не всі запозичені лексеми підпорядковано нормам мови-реципієнта. На сьогодні фіксуємо значну кількість частовживаних у ЗМІ англізмів, які мають два варіанти написання.

Разом з тим І. Фаріон застерігає: «Попри все, не існує безперешкодного проникнення іншомовних елементів у структуру будь-якої мови, але щодо англо-американського неокумира ми до запопадливості показуємо цілковиту відкритість, запозичуючи цілі лексичні обійми, подекуди навіть латинські» [15, с. 150]. Причиною подібних мовних явищ вважаємо моду на слова іншомовного походження, уживані для привертання уваги споживача.

І. Лосєв зазначив, що «не шкодять запозичення, причому не тільки зі споріднених, а навіть із зовсім чужих культур. Але перевищення міри корисного запозичення призводить до розчинення однієї культури в іншій, до асиміляції, до цілковитої втрати духовного суверенітету культури» [10, с. 23]. «Треба змиритися з дійсністю: американізація – об'єктивний, а тому неминучий процес. Англomовний світ випереджає решту країн у культурному й економічному розвитку, та й англійською мовою викладають безліч винаходів і відкриттів, нею оприлюднюють три чверті наукових досліджень» [13, с. 16]. Тож не дивно, що переважна більшість нових термінів виникає в англійській мові й далі поширюється по всьому світові, потрапляючи і в українську.

1. 4. Поняття неологізму у світлі сучасних лінгвістичних парадигм

Мова ніколи не залишається чимось застиглим і незмінним. Будь-яке нове слово, за образним висловленням російської дослідниці Н. З. Котелової, являє собою «новий монументальний камінь, який входить до складу тієї піраміди мови, яку творять народи продовж віків, засвідчуючи своє буття, і останній, верхній, камінь якої буде покладений лише тоді, коли її будівництво буде завершено» [80, с. 5]. Іншими словами, розвиток мови припиниться лише тоді, коли припинить своє існування саме людство. Важливість наукового опису неологізмів, розв'язання проблем їхнього виникнення, а також порівняння корпусів неологізмів у різних мовах і обговорення можливостей їхнього планування, визнана вже давно.

Принципово новий антропоцентричний підхід до вивчення мови та мовних явищ загалом і неологізмів зокрема, який полягає у дослідженні взаємодії між процесом творення нових слів та їхнім використанням у конкретному комунікативному акті, зумовлює інтерес лінгвістів до вивчення мовних явищ з точки зору їхніх функцій у мовленнєвій діяльності.

Останнім часом у мові активізувався такий процес як перехід лексики з пасивного словника в активний без відповідних семантичних зсувів. Насамперед, мова йде про слова вузької сфери використання та історизми, які здавалося зникли назавжди з активного обігу мови й друге народження яких виправдане широким використанням відповідних понять. Поряд з цим, унаслідок економічних, культурно-політичних і мовних контактів з іншими народами, в мові з'являються іншомовні слова, які відбивають специфіку побуту інших країн.

У цьому випадку процес запозичення здійснюється не лише з метою номінації нових для мовного суспільства реалій, а й з метою більш раціонального та експресивного вираження вже відомих понять. Вищезазначене доводить нас до висновку, що до неологізмів слід зараховувати також активізовані історизми й запозичення з інших мов.

До визначення цього мовного явища існує два підходи – вузький і широкий, в основі яких лежать різні ознаки неологізмів. Так, прихильники вузького підходу, ґрунтуючи свої міркування на денотативному критерії, основне призначення неологізмів вбачають лише в позначенні нових реалій (понять, предметів, явищ). Отож, деякі словники визначають неологізм як слово чи мовний зворот, що недавно з'явилися в мові для позначення нового або вже усталеного поняття, предмета тощо [12, с. 496], як «слово або зворот, створені для позначення нового (раніше не відомого) предмета або для вираження нового поняття» [31, с. 261].

Подібні думки спостерігаємо також у лінгвістичних дослідженнях Н. М. Шанського, який тлумачить неологізми як нові лексичні утворення, які ще не ввійшли або ще не входили в загальнолітературне вживання, і які виникають через суспільну необхідність для позначення нового предмета або явища, зберігаючи відчуття новизни для носіїв мови [20, с. 158 – 161].

О. П. Єрмакова, підкреслюючи місце неологізмів у лексиці нашого часу й найближчого майбутнього, визначає цей клас слів як «лексичні одиниці, які ще не загальноновживані, але можуть ними стати, які з'явилися в мові в певний період і не існували раніше, які відчуються як нові в мовній свідомості носіїв мови» [78, с. 56]. Виходячи в своїх міркуваннях із соціолінгвістичного підходу до вивчення сутності мови, ці лінгвісти пояснюють будь-які зміни в лексичній системі мови позамовними чинниками. На їх переконання, мова, як перше найважливіше й найнеобхідніше надбання людини, є «продуктом суспільства» й засобом спілкування у зв'язку з її суспільним статусом і роллю (А. Мейє, Л. Щерба, Є. Поливанов, Б. Ларин та ін.).

Висуваючи так екстралінгвальну детермінованість лексичного збагачення як визначальну ознаку поняття «неологізм», вони стверджують, що словникові інновації зумовлені ускладненням соціальних відносин – розвитком науки й техніки і, відповідно до цього, потребою у позначенні нових реалій, понять і явищ. Не заперечуючи важливу роль зовнішніх факторів у розвитку словникового складу мови, прихильники комунікативного підходу

стверджують, що не завжди лексичні зміни залежать виключно від них. Адже, будучи одним із проявів життя мови, поповнення словника, як і еволюція мови загалом, регулюється чинниками не лише зовнішнього, а й внутрішнього порядку. Саме функціонування мови як засобу комунікації здатне «породити імпульси таких змін, які самі по собі не залежать від історії народу» [18, с. 40]. Погоджуючись з таким твердженням, зазначимо, що, дійсно, на лексичне збагачення словника будь-якої мови впливають як позамовні, так і внутрішньомовні фактори.

До того ж, розглядати їх слід лише у взаємодії, оскільки автономні процеси, які відбуваються всередині лексичної підсистеми мови й направлені на удосконалення системи номінації, зумовлені зовнішнім стимулом, зокрема актуалізацією певних суспільних явищ або понять. Останнє породжує мовний механізм, який прагне дати вже відомому поняттю зручне для даного стану мовної системи позначення, яке б відповідало тим чи іншим тенденціям у її сучасному розвитку. У такий спосіб зовнішні стимули ніби «оформлюють» внутрішньомовні фактори й тенденції, серед яких, насамперед, вирізняються такі, як тенденція до мовної економії, тенденція до семантичної регулярності й регулярності внутрішньомовних відношень, а також протилежна їм тенденція до диференціації мовних засобів, прагнення до урізноманітнення й виразності мовлення [76].

Тому, під час визначення поняття «неологізм», поряд з екстралінгвальними факторами, які зумовлюють появу нових слів, необхідно враховувати також внутрішньомовні процеси (розширення й звуження значення, метафоризація і метонімізація значення, нашарування різних конотативних і стилістичних відтінків на основне узуальне значення слова), внаслідок яких творяться неолексеми. Іншими словами, неологізмами слід вважати не лише власне нові слова, які позначають нові реалії, а й слова, вживані з новим значенням з різними комунікативними цілями. Отже, за визначення більшості лексикографічних джерел, неологізми визначаються як слова, значення слів або словосполучення слів, які з'явилися в певний період у

мові або використані один раз в тексті або акті мовлення [37, с. 131; 91, с. 331]; як «слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття або в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови» [47, с. 417]; нові слова й словосполучення з новими значеннями, які з'явилися в мові в результаті запозичення, калькування, словоскладання, аббревіації, переносу, розширення або звуження значення [26, с. 15]. Подібні міркування спостерігаємо також у лінгвістичних дослідженнях.

Невизначеність і розбіжність у поглядах лінгвістів, спостерігаються також у з'ясуванні критеріїв ідентифікації нових слів та їхніх основних ознак, про що не раз констатували лінгвісти [43, с. 28; 16]. Так, Л. В. Сахарний, ставлячи проблемне запитання про те, що ж таке «нові слова» в мові, розмірковує: «Ті, що ще не з'явилися? – Тоді чи це – слова? – Ті, що вже з'явилися, але ще не ввійшли до узусу? – Тоді, це – ще не слова мови. – Ті, що вже ввійшли в мову? – Тоді, чим вони, “нові слова”, в словотворчому плані відрізняються від “старих слів”?» [46, с. 18].

Розв'язати поставлене питання мовознавець пропонує за допомогою критерію лексикалізації або, за його словами, за фактом проникнення новоутворень у мову. Він підкреслює, зокрема, що «нові слова до того часу залишаються неологізмами, поки остаточно не засвоюються мовою» [46, с. 32]. Належачи власне до особливого, часто зниженого стилю, неологізми позбавлені, на думку О. С. Ахманової, «прав громадянства» в загальнонародній мові [10, с. 261].

Початково нове слово рідко з'являється в устах мовців або обмежене в використанні. Якщо ж воно усталиться в лексиці (й не лише з даниною моді), незабаром воно лексикалізується, закріпиться у словниках і втратить статус неологізму. Зазначимо, що деякі лінгвісти серед основних критеріїв під час ідентифікації нових слів висувають саме лексикографічну ознаку неологізмів, яка вказує на те, що нове слово ще не повинно бути зареєстрованим у словниках [9, с. 23]. Подібну думку висловлює В. В. Лопатін, визначаючи неологізм залежно від того, до якого запасу мови – активного чи пасивного –

належить це слово. На момент своєї появи нові слова входять до пасивного складу мови, але, як тільки вони стають загальноживаними й переходять до активного запасу словника, вони припиняють бути неологізмами [53].

З цього приводу відразу виникає питання: за якими критеріями вирізнити активний запас від пасивного. Російський мовознавець О. О. Реформатський запропонував три питання, відповіді на котрі дозволять розв'язати поставлену проблему, а саме: 1) коли? 2) для кого? 3) в якому випадку? Якщо відповіді, як стверджує лінгвіст, відповідно будуть 1) завжди, 2) для всіх, 3) у всіх випадках, маємо справу зі словом активного запасу словника [85, с. 129]. А вже відповіді 1) інколи або зрідка, 2) для певної групи осіб, 3) у деяких випадках – будуть означати, що це слово належить до пасивного словника.

Абсолютно протилежного погляду дотримується В. Г Гак, який вважає однією із суттєвих ознак неологізму його прийнятність, закріпленість у загальному вжитку [24, с. 58]. Аналогічного погляду дотримуються також французькі лінгвісти, які тлумачать неологізми як «дискретні одиниці, які здатні лексикалізуватися, ізолюючись прогресивно від контексту, в якому вони виникли» [24, с. 52].

На підтвердження правильності й доцільності наших міркувань наведемо визначення неологізмів Н. З. Котелової, яка під цим класом слів розуміє як власно нові, вперше утворені або запозичені з інших мов слова, так і слова, відомі в мові або які вийшли на певний період з активного вживання, а зараз стали широко живаними, а також ті похідні слова, які ніби існували в мові потенційно й були утворені від давно утворених слів за відомими моделями лише за останні роки [40, с. 7].

За визначенням О. С. Кубрякової, неологізм – це «нове слово (стійке словосполучення), що відповідає потребам спілкування, нове за значенням і за формою (або лише за значенням, або лише за формою), що було створене за словотворчими законами даної мови або запозичене з іншої мови і що сприймається носіями даної мови в якості нового протягом певного часу» [31, с. 35].

Деякі лінгвісти вважають вирішальним критерієм неологізму «свіжість і незвичність» слова, які відчуваються носіями мови. Тобто слово, на їх думку, залишається неологізмом доти, доки мовці відчувають у ньому новизну. Але з таких позицій поняття «неологізм» стає досить відносним, адже лексична компетенція і «відчуття неологізму» не тотожні в різних носіїв мови: пересічна особа може й не знати або просто не усвідомлювати, що нове слово, яке вона чує навколо себе, є новим лише для неї. Оскільки відомо, що доля слів неоднакова для всіх: одні з них відразу стають загальноприйнятими, знайомими для носіїв мови, інші, хоча й з'явилися в мові раніше, – менш уживані й зберігають «ознаку новизни» [22].

Не спрацьовує цей критерій також під час ідентифікації неологічної одиниці групою інформаторів. Французькі лінгвісти, проводячи статистичні дослідження «неологічного відчуття», характеризують його як таке, що виявляється в тому, що не всі інформатори вказують на одне й те саме значення слова, яке, на їх думку, є новим [24, с. 46].

Тому, суб'єктивне «відчуття новизни» слова, яке підтримується такими об'єктивними показниками, як невідомість або мала відомість, пасивність або зростаюча активність у його вживанні в певному мовному суспільстві [28, с. 55], не робить його неологізмом.

Ще одним із критеріїв, на якому базують свої міркування лінгвісти під час визначення сутності нових слів, є часовий критерій. Обмежуючи час виникнення і довготривалість існування слова як нового, вони вважають достатньою таку ознаку як недавнє виникнення слова й розглядають неологізми:

- як «нові слова, які виникають за пам'яті певного покоління» [55, с. 90];
як «слова певного періоду, що є новими по відношенню до попереднього періоду» [54, с. 11 – 19];

- як «нову словникову одиницю, яка інтенсивно використовується в різних типах текстів протягом досить довготривалого періоду, а також одиницю, яка функціонує в мові віднедавна, чия поява фіксується носіями мови

на основі попереднього мовного й культурного досвіду» [79, с. 216].

Власну систему параметрів-конкретизаторів характеристики нових слів і підстав для їх класифікації дає Н. З. Котелова, серед яких вона виокремлює:

- 1) конкретизація за параметром «час» (коли?);
- 2) конкретизація за параметром «мовний простір» (де?);
- 3) конкретизація самих одиниць, які оцінюються у плані їх новизни;
- 4) конкретизація новизни їхніх структурних ознак (яким чином нові?) [40].

Проаналізувавши існуючі в мовознавчій науці критерії ідентифікації нових слів, розглянемо ознаки, на основі яких можливо було б легше виокремити неологізми й повніше розкрити їхню мовну сутність, а саме:

1) часовий критерій – обмежений період (10-20 років) виникнення неологізму відносно даного періоду мови;

2) критерій лексикалізації – вживання неологізму більшістю мовців, але за яким відчувається ще ознака новизни;

3) лексикографічний критерій – фіксація нових слів у відповідних словниках нових слів.

Враховуючи вищевикладені нами критерії визначення неологізмів, сформулюємо наступне бачення традиційної науки щодо сутності цього класу слів. Отже, зважаючи на критерії, про які йшлося вище, неологізмами слід вважати нове слово або стійке словосполучення, нове за значенням або за формою і значенням, створене за останні 10-20 років за словотворчими законами даної мови, або запозичене з іншої мови за потреб спілкування, або яке перейшло з пасивного складу мови, що сприймається носіями даного мовного суспільства як нове й зафіксоване в словнику нових слів. Класифікація неологічних утворень та її критерії визначають перспективу подальших наукових розвідок, що будуть висвітлені у наступному підрозділі та розділах.

1. 5. Теоретичні засади вивчення запозичень та питань їх дискурсивної адаптації

На змішаному характері мов наголошував ще Іван Бодуен де Куртене, говорячи, що немає і не може бути жодного чистого, не змішаного мовного цілого [42, с. 363]. Серед вагомих чинників міжмовної інтерференції мовознавець виділяв кочове життя, воєнні походи та військову службу взагалі, викрадення жінок і рабів у ворожих племен, торгівлю, науковий обмін і таке інше [42, с. 364]. Результати такої взаємодії насамперед помітні на тлі розвитку мови, яка поповнює та розширює свій склад за рахунок запозичень. О. Потебня так писав про основну мету запозичень у мові: «Запозичувати – означає брати для того, щоб можна було внести в скарбницю людської культури більше, ніж отримуєш» [82, с. 68].

Найочевиднішою проблемою вивчення входження та адаптації запозичень є визначення самого поняття запозичення та синонімічних термінів на позначення цього явища. Так, найперше треба звернути увагу на той факт, що в терміні запозичення відбувся збіг двох значень. По-перше, мова йде про процес потрапляння певного нового елемента до мови-реципієнта. По-друге, запозиченням називаємо також результат цього процесу.

Досить ґрунтовно підійшов до визначення поняття «запозичення» Л. Крисін. Науковець вважає за доцільне називати так саме процес переміщення різноманітних елементів з однієї мови в іншу. Ці різноманітні елементи слід розуміти як одиниці різних структурних рівнів мови – фонологічного, морфологічного, синтаксичного та лексико-семантичного [56, с. 19]. У зв'язку з цим автор наголошує на тому, що слід обмежувати термін «запозичення», коли мова йде про переміщення елементів одного й того ж рівня, наприклад, «лексичне запозичення».

О. Ткаченко подає таку дефініцію терміна «запозичення»: «Запозичення – звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм або синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес перенесення»

[66, с. 179].

Отже, бачимо строкату картину елементів, які формують це явище. Окремо виділеним терміном подається поняття «іншомовні слова», яке охоплює власне іншомовні лексеми й запозичені. Іншомовними словами, згідно з О. Ткаченком, називають слова, які потрапили до мови-реципієнта з інших мов і залишаються не повністю засвоєними мовою, яка їх запозичила. Такі лексеми усвідомлюються мовцями як чужорідні та зберігають ознаки свого походження. Запозичені ж слова, на відміну від іншомовних, є цілком засвоєними мовою, що їх запозичила. Такі слова вже не сприймаються мовцями як іншомовний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення [16, с. 213].

Питання дефініції запозичення торкається Н. Білан, але оперує цим терміном з точки зору наявності в нього рис процесуальності та підтримує думку А. Баха про те, що слід розрізняти поняття «запозичення як використання іншомовного матеріалу в мовленні» та «засвоєння як процес впровадження запозиченого слова в систему мови», пояснюючи це тим, що кожне запозичене слово потрапляє спочатку в мовлення, а не в мову [11].

Але термін запозичення не обмежується лише своєю процесуальністю, адже широко використовується на позначення результатів цього процесу, а саме запозичених одиниць. Разом із терміном запозичення також широко вживаною є назва іншомовний елемент. Але цей термін не є досконалим, як зазначає Л. Смирнова. Авторка, спираючись на ідеї С. Семчинського, стверджує, що слово «іншомовний» доцільно вживати в рамках дослідження етимології слова, а не результату взаємодії двох мов, коли запозичення вже стало частиною структури мови-реципієнта [13].

Цікавим, на наш погляд, видається термін, яким оперує Є. Карпіловська [37]. В основі терміна засвоєний (іншомовний) ресурс, який у статті протиставляється ресурсу своєму, українському, лежить здатність іншомовного матеріалу брати активну участь у дериваційних процесах, які невинно відбуваються у сфері сучасної української інноватики. Авторка,

проаналізувавши активність засвоєних ресурсів, вважає за доцільне поділити їх на власне засвоєні, які вже ввійшли до лексики української мови, і на засвоювані, тобто ті, що в синхронічному розрізі являють собою оказіональні одиниці, перехід яких до узусу досить складно спрогнозувати [37, с. 229].

Вивченню динамічних процесів у сучасному українському лексиконі, до яких належить і процес запозичення, присвячена монографія Н. Клименко, Є. Карпіловської та Л. Кислюк. Науковці серед великого різноманіття термінів на позначення мовних інновацій вводять також поняття «незапозичення» [28, с. 12].

Зважаючи на наявність процесуальних рис у терміна «запозичення», спостерігаємо розбіжності в термінології на позначення процесу входження й подальшого розвитку запозиченого елемента в мові-реципієнті. Так, у науковців зринають терміни освоєння, засвоєння, адаптація. Для того щоб з'ясувати, чи можуть ці терміни замінювати один одного, треба з'ясувати наявність спільних рис у значенні цих лексем. Отже, слова освоєння і засвоєння є похідними від освоювати та засвоювати відповідно. Тлумачний словник подає таке значення цих слів: освоювати – робити придатним для використання; засвоювати – сприймати що-небудь своє або чуже, робити властивим, звичним для себе [13]. Щодо адаптації, то мова йде про процес «приживлення» слова в мові, його пристосування до системи мови.

Незважаючи на певну різницю в значенні цих термінів, науковці апелюють до них, не привертаючи особливої уваги до розбіжностей зазначених дефініцій.

Динаміка процесу запозичення була й залишається досить активною, зважаючи на обсяг запозичених одиниць, які входять до української мови та мовлення. Беручи до уваги цей факт, мовознавці, перш ніж удаватися до вивчення адаптації запозичених мовних одиниць, виокремлювали як мовні, так і позамовні чинники появи запозиченої лексики.

Цікавим є розвиток чинників впливу на виникнення запозичень у діяхронічному розрізі розвитку мови. Одним із перших, хто ґрунтовно

досліджував питання чинників впливу на появу запозичуваних елементів у мові та виділяв внутрішні й зовнішні причини запозичень, є Л. Крисін. Серед позамовних чинників науковець виділяє доволі стандартний набір причин, а саме: наявність більш-менш тісних політичних, економіко-промислових та культурних зв'язків між народами. Окрім того, автор відзначає активний вплив політичної ролі країни та мови, а також постійне оновлення лексичних засобів шляхом утворення слів, що називають нові, актуальні явища [40, с. 22]. У рамках виокремлення мовних (внутрішніх) причин Л. Крисін говорить про тенденцію до усунення полісемії власного слова і спрощення його смислової структури. Досить важливим інтралінгвальним чинником стала потреба уточнити або деталізувати певне поняття, як зазначає автор. Поряд із цим актуалізується й потреба виділити деякі смислові відтінки та диференціювати їх, прикріпивши до різних слів.

Ще одним чинником запозичення іншомовної лексики, на думку О. Муромцевої, є нестача певних лексичних одиниць, зокрема на позначення абстрактних понять, здатних репрезентувати різні сфери суспільного життя. Окрім того, стверджує авторка, в українській художній літературі відбулися перші спроби розширити межі охоплення дійсності і продемонструвати життя та побут інших народів, для чого також була необхідна запозичена лексика [51, с. 60].

Вивченням мовних зрушень кінця ХХ століття займається О. Стишов. У присвяченій цьому питанню монографії науковець також не обминає аналізу причин появи запозичень у мові, як мовних, так і позамовних, додаючи до вищезгаданих термінів на позначення цих причин іще одну пару – соціальні й несоціальні, пропонуючи долучити їх до вжитку разом з усіма іншими як синоніми.

Аналізуючи ряд позамовних чинників, які були вже відзначені науковцями-попередниками, О. Стишов акцентує увагу на тому, що останнім часом перебільшується роль соціальних, політичних та економічних зрушень, які ведуть до змін мовної поведінки членів мовного середовища та перетворень

у структурі мови зокрема [64, с. 20].

Так, до вагомих екстралінгвальних причин О. Стишов відносить демократизацію всіх галузей суспільного життя із набуттям Україною незалежності, істотне послаблення цензури та самоцензури, набуття українською мовою офіційного статусу, зміни в соціальній структурі українського суспільства, смаки певної доби в рамках добору лексики, а також пошук нових засобів вираження. Останній чинник є особливо актуальним для медійного дискурсу, адже саме цією рисою характеризуються ЗМІ, оскільки звертаються до нових форм вираження експресії та влучності. О. Стишов також наголошує на тому, що мовні та позамовні чинники є взаємопов'язаними і навзаєм зумовлюють свою появу. Однак дослідник виокремлює групу власне інтралінгвальних чинників появи запозичень у мові. До них автор відносить системність, яка притаманна організації мови, тенденцію до інтеграції та диференціації елементів мови, схильність до надання переваги більш експресивним мовним формам, а також тенденцію до змін за аналогією [44, с. 22].

Окресливши основні чинники впливу на появу запозичень у мові, можна зауважити, що серед позамовних чинників виділяються дві підгрупи, а саме соціальні, які тісно пов'язані з динамічними процесами, що відбуваються у певну добу в соціумі, та психолінгвістичні, які є відображенням сучасної моди на слова та відіграють значно вагомішу роль у процесі засвоєння нових елементів мовою, аніж чинники інтралінгвальні.

Зазвичай наукове вивчення проблеми запозичень відбувається в рамках певного дискурсу, де розкриваються функціональні та прагматичні властивості запозичених елементів. Особливу увагу науковців у рамках вивчення запозичень завжди привертав художній дискурс. Актуальними матеріалами для досліджень є твори сучасних авторів, де під впливом мовних і позамовних чинників спостерігаємо велику кількість запозичених одиниць.

Саме вивченню мовних чинників появи запозичень присвячена праця Н. Гудими, яка студіювала іншомовні слова, наявні в художньому дискурсі, на

матеріалі творів Сергія Жадана та Любка Дереша. Авторка окреслила склад запозичених слів і дійшла висновку, що основними чинниками, які вплинули на появу іншомовних лексем у творах зазначених авторів, є зміни суспільно-політичного, державного й економічного устрою нашої країни, що спричинило проникнення в українську мову значної кількості запозичених слів на позначення нових реалій [50]. Вивченням новітніх англіцизмів у художньому дискурсі займалася й О. Гурко. Дослідниця студіювала твори Марії Матіос, Ірени Карпи, Ірини Жиленко та Оксани Забужко з точки зору наявності в них запозичених елементів. Виявлені одиниці були класифіковані за тематичними групами. В основу дослідження було покладено аналіз лексико-семантичних зрушень, що відбулися наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття [65].

Не менш цікавим для дослідження є публіцистичний дискурс, оскільки сучасні засоби масової інформації виявляють неабияку схильність до залучення запозичених одиниць, особливо неозапозичень, до рекламних текстів, слоганів, мови газет, телебачення та інших засобів масової інформації. Ґрунтовною працею в рамках зазначеного дискурсу є дисертація С. Федорця [97], у якій досліджено англійські запозичення в мові сучасної української реклами. Проблематика дослідження є досить широкою. Автор окреслив корпус запозичень у рекламних текстах періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття, з'ясував шляхи входження лексики англійського походження до лексичної системи української мови, як і в дослідженнях запозичень у художньому дискурсі; проаналізовано семантичні особливості іншомовних елементів, а також розглянуто способи адаптації англіцизмів до системи української мови. У результаті автор дійшов висновку, що більшість запозичень-англіцизмів є новотворами, а в їхній семантичній структурі з'явилися нові значення.

Також С. Федорець зазначає, що англіцизми перебувають на різних стадіях проникнення в лексичну систему сучасної української мови. Більшість із них перебуває на стадії входження. У дослідженні також виявлено певний рух запозичень. Автор наголошує на тому, що запозичення потрапляють у мову реклами з певних сфер людської діяльності, а вже потім до загальної сфери

уживання.

Цікавим видається дослідження Н. Ясинецької, у якому вона студіювала англломовні алюзивні неологізми, які є значущими в стратегії українського мовлення [18]. Наприклад, бачимо в сучасному українському мовленні такі елементи, як постманхетенська реальність та фармагедон, які являють собою похідні від англійських онімів. У висновках авторка зазначає, що мова публіцистики чи не першою реагує на зміни в мовних тенденціях та знаходиться під впливом позамовних чинників. Менш відчутним, але не менш важливим є вплив на лексичний склад української мови контактів між українською діаспорою та Україною.

О. Тараненко у своїх студіях, присвячених впливу західної діаспори на сучасну мовну ситуацію в Україні, наголошує на тому, що від початку 90-х міжмовні контакти з діаспорою значною мірою активізувалися через засоби масової інформації, за рахунок публікації або завезення літератури, створеної авторами діаспори, а також через спільні заходи [45, с. 66]. Автор відзначає актуалізацію вживання іншомовної лексики, випадки якої вже були відомі наприкінці ХІХ – на початку ХХ сторіччя, а також заміну певних лексем саме іншомовними елементами, відсутніми в російській мові (наприклад, *гелікоптер* (англ. *helicopter*) / *вертоліт*) [45, с. 72].

Л. Козачевська та О. Сидоренко у своєму дослідженні стверджують, що лексичний рівень мови є найбільш чутливим до контактів з іноземними мовами, але не завжди приймає іншомовні елементи та навіть їх «фільтрує» [29, с. 146].

Так, авторки зробили висновок про те, що останнім часом мова української діаспори тяжіє до форми мови материкової України, особливо це стосується письмової мови [29, с. 149]. Особливо чутливим до проникнення запозичень є розмовний дискурс, оскільки саме в рамках певного соціолекту найчастіше з'являються оказіональні запозичення, які потім або продовжують свій шлях входження до узусу, а далі й до системи української мови, або в більшості випадків так і лишаються оказіоналізмами на рівні мовлення.

Серед чинників, що впливають на появу запозичених елементів,

А. Воскресенська у своєму дослідженні впливу англіцизмів на український молодіжний сленг називає суспільно-політичний розвиток [34]. Але, на наш погляд, цей чинник є дещо нечітким та нерелевантним, зважаючи на контингент, що вдається до вживання запозичень, оскільки, якщо мова йде про підлітків, тут можна говорити про дотримання моди на слова, через те що саме неологізми мають чималий потенціал для привертання уваги до об'єкта мовлення. Слушно авторка зазначає, що не всі запозичені елементи можуть бути продуктивними і через це не можна допускати стихійності процесів запозичення [34]. Основним надбанням цього дослідження стала класифікація сфер уживання запозиченої лексики.

Отже, підсумовуючи дослідження теоретичних засад вивчення запозичень у різних видах дискурсу, можна зробити такі висновки. Незважаючи на наявність суттєвих відмінностей у термінах на позначення поняття запозичення, сучасні дослідники зазвичай уживають ці терміни як абсолютні синоніми, недиференційовано. Не менш важливим спостереженням є динаміка розвитку і впливу чинників на появу запозичень у мові. Так, класифікуючи чинники на мовні та позамовні, бачимо, що найбільш впливовими є останні, серед яких психолінгвістичні можна назвати домінантними.

У рамках проблематики сучасних досліджень спостерігаємо тяжіння до вивчення запозичених елементів на функціонально-структурних рівнях мови. Отже, стилістико-парадигматичні особливості запозичень, а саме їх експресивність та оцінні властивості, є перспективною сферою для подальших досліджень.

Висновки до Розділу 1

Культури народів світу завжди розвивались і розвиваються в тісному взаємному контакті. Жодна з них не може продемонструвати свою абсолютну окремішність, яка б характеризувалася відсутністю впливу взаємовідносин з іншою культурою на різних рівнях розвитку: економічному, політичному, а особливо – мовному. У процесі розвитку народи завжди обмінювались своїми матеріальними надбаннями, культурними та духовними цінностями, а також інтелектуальним досвідом. Ізоляція національної мови, наприклад, з метою її пурифікації не видається можливою, оскільки потребуватиме повного розриву відносин між народами на всіх рівнях життя.

Мова є живим організмом, який не може не зазнавати певного розвитку з плином часу; мова живе за своїми внутрішніми законами, володіє власною автономністю, мова існує в суспільстві, і тому не може бути відірвана від людей і подій. Розвиток словникового складу української та російської мов, особливо з середини минулого століття, зростає швидкими темпами. Це може бути обумовлене цілим рядом екстралінгвістичних і інтралінгвістичних причин, до яких можна віднести розвиток науки, техніки та економіки, впровадження технічних засобів, лексичну інтернаціоналізацію, лексичну диференціацію, виникнення нових слів шляхом словотворення.

Найбільшому впливові піддається мова в умовах контактування з близькоспорідненою мовою. Серйозні контактні зумовлені зрушення починаються з двомовності, тобто з функціонування двох мов на одній території, в одному й тому ж етнічному середовищі. Наслідком мовних запозичень може бути білінгвізм, що може спричинити інтерференцію – мимовільне перенесення, накладання ознак однієї мови на іншу, внаслідок чого з'являються відхилення від мовної норми.

У процесі контакту двох мов відбувається процес запозичень. Найбільш рухливим пластом, відкритим до цього, є лексичний, отже, найчастіше маємо справу саме з лексичними запозиченнями.

Можна виділити наступні основні причини запозичення лексичних одиниць:

1. Необхідність номінації нових предметів, процесів та понять.
2. Історичні зв'язки між різними народами.
3. Прагнення до економії мовних засобів.
4. Тенденція до усунення полісемії та омонімії.
5. Наявність певних типів двомовності.
6. Розповсюдження моди на іноземні слова.
7. Потреба евфемістичних замінів та замінів слів, що важко вимовляються.
8. Культурна перевага якої-небудь нації у певній сфері діяльності.

Процес запозичення нового слова мовою-реципієнтом не характеризується раптовістю або миттєвістю. Цей процес може становити кілька років, або ж навіть десятиліть – від моменту, коли слово починає вживатися носіями мови-реципієнта як зовсім чужорідне і інколи навіть із написанням та повним звучанням як у похідній мові до моменту, коли слово вже фіксується у словниках мови-реципієнта і перестає усвідомлюватися носіями мови-реципієнта як іншомовне.

На сучасному етапі розвитку російської та української мов існують неологізми-запозичення, що потрапили до мови-реципієнта з інших мов і залишаються не повністю засвоєними мовою, яка їх запозичила. Такі лексеми усвідомлюються мовцями як чужорідні та зберігають ознаки свого походження. І паралельно існують неологізми-запозичення, що є вже на даному етапі майже повністю засвоєними мовою, що їх запозичила. Такі слова деякими мовцями вже можуть не сприйматися як іншомовний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення. Дані типи неологізмів буде розглянуто нами у практичній частині роботи. До того ж, не слід забувати, що процес запозичення може відбуватися паралельно для кількох мов, особливо це стосується мов близькоспоріднених. Саме про це мова піде у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМА ПАРАЛЕЛЬНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВАХ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

2. 1. Неологізми-запозичення в сучасній українській мові

2. 1. 1. Англomовні запозичення як засіб міжкультурної комунікації

Для сучасної української мови характерне стрімке збільшення абсолютної кількості англiцизмів та їх відносної частки серед інших чужомовних запозичень. Інтенсифікації зазначеного процесу сприяють передусім позамовні чинники:

1) суспільно-політичні й економічні перетворення в Україні, її відкритість та інтеграція в міжнародні структури, долучення до європейських культурних та інформаційних взаємодій;

2) потужніший (порівняно з попередніми періодами) англо-американський вплив на Україну та інші держави світу;

3) надзвичайно швидкі зміни інформаційного потенціалу з появою міжнародних телекомунікаційних мереж, посиленням небувалого раніше впливу мас-медіа та реклами.

Дослідниця І. Скорейко-Свірська [46] виокремлює групу мовних чинників, що сприяють активізації англomовних запозичень у сучасній українській мові:

1) потреба синхронного узгодження номінаційно-лексичного рівня української мови (мовної картини світу) з її поняттєвою системою;

2) авторитетний міжнародний статус англійської мови у світі і, на противагу йому, – нестабільність української мови у власній державі;

3) відсутність вітчизняних лексем для найменувань нових понять, запозичених із зарубіжної дійсності, а також обмежений час для номінативних процесів української мови на тлі тенденції до універсалізації й

інтернаціоналізації словникового складу сучасних мов;

4) наявність словотвірного, граматичного та лексико-семантичного потенціалу для освоєння українською мовою запозичуваних англіцизмів [46].

За спостереженнями сучасних лінгвістів, сьогодні основним способом запозичення новітніх слів з англійської в українську мову залишається прямий, безпосередній: англійська мова є мовою-донором у 80%, а мовою-посередницею – лише у 20% запозичень [75].

Дослідники акцентують, що запозичення відбувається як письмовим, так і усним шляхом. Специфікою цього процесу на сучасному етапі є його надзвичайні швидкість і потужність. Скажімо, новітні англіцизми фіксуються лексикографічно зі значним відставанням порівняно з їх фактичним входженням до загальномовного вжитку, чому суттєво сприяють засоби масової інформації, реклама тощо.

Запозичуючи слово, мова-реципієнт не завжди засвоює його в тому вигляді, в якому воно існувало в мові-донорі. Під час уживання більша частина іншомовних лексем (як правило, разом із запозиченням понять, реалій тощо) адаптується структурою мови-реципієнта. Поступово багато слів, асимільованих українською мовою, проникають до складу загальноновживаної лексики й перестають сприйматися як іншомовні. Запозичення зазнають різноманітних змін (фонетичних, морфологічних, семантичних), згідно із законами розвитку української мови, її функціонально-стилістичними нормами. Відмінності у звуковому складі, граматиці, семантико-словотвірних властивостях української мови й мови-донора зумовлюють поступову асиміляцію іншомовного слова, упродовж якої воно пристосовується до звукової системи мови-реципієнта, підкоряючись правилам вітчизняного словотвору та словозміни, втрачаючи, таким чином, риси свого неукраїнського походження.

Запозичення включають подальшу адаптацію і включення іншомовного слова чи його елемента до словникового складу мови-реципієнта. Найчисленнішу групу становить лексика з галузі «Економіка, банківська справа

і фінанси». Її специфіка полягає в переважанні частково детермінологізованих економічних, банківських та фінансових назв: *мерчандайзинг, стайлінг, кроскурс, маркетинг, ф'ючерс, бонд, екю, дисконтброкер, бренд-менеджер, джобер, трейдер, дилер, дистриб'ютор, фактор-компанія, офшор, бізнесхол,* тощо.

Ще одну численну групу становлять запозичення, пов'язані зі сферою культури: *бестселер, блокбастер, бойз-бенд, брейн-ринг, ді-джей, екшин, кастинг, продакшн, реаліті-шоу, ремікс, рімейк, рок, саундтрек, свінгер, ток-шоу, топлес, трилер, хай-фай, хіп-хоп, хіт, шоумен.*

У тематичній групі «Суспільно-політичне життя» виявляються такі запозичення: *агент, бебі-бум, бізнес-вумен, бренд, бренд-менеджер, брокер, гендер, грин-кард, дайджест, демаркетинг, дефолт, дилер, екзит-пол, експорт, крос-курс, кілер, лізинг, мерчандайзер, офіс, прайм-рейт, промоушн, ріелтер, саміт, спікер, спонсор, стайлінг, стингер, факс, фандрайзер.*

До науково-технічної сфери належать такі англіцизми: *банер, блог, браузер, десктоп, дорвей, інтерфейс, клік, ксерокс, лептоп, мікропроцесор, онлайн, офлайн, сервер, софтвер, спам, файл, хай-тек, еквалайзер.*

Наводимо перелік запозичень з англійської мови, що стосуються повсякденного життя:

а) спорт [виокремлюється відносно велика кількість новітніх спортивних назв, які ще не зафіксовані лексикографічно, хоча вони вже ввійшли до слововжитку й часто використовуються засобами масової інформації у спортивних програмах, новинах, рекламі]: *армреслінг, бадмінтон, батерфляй, бейсбол, бокс, ватерполо, віндсерфінг, геймер, голкіпер, гольф, джогінг, кікбоксинг, кікер, крос, нокаут, овертайм, офсайд, пенальті, плей-офф, раунд, реслер, рефері, ринг, серфінг, сноуборд, софтбол, спаринг, стрітрейсинг, тайм, тобоган, трек, фальстарт, фол, форвард, фрістайл, шейпінг;*

б) транспорт: *маунтинбайк, скутер, спідвей, трейлер;*

в) одяг: *свінгер, смокінг, топлес, трузера;*

г) продукти харчування: *біг мак, джус, сендвіч, тонік, фаст фуд, фреш,*

чикен, чіпси;

д) інші: *андеграунд, вегетаріанець, дансинг, мейнстрім, рейтинг, сленг, спінінг, спреї, тінейджер, тюнер, фрізер, хенд-мейд, хепі енд, шопінг.*

Тематична група «Комп'ютерна техніка і технології» налічує численні останні запозичення з англійської мови в українську, що зумовлені стрімким упровадженням у наше життя новітніх технологій, а також використанням широкими масами мовців комп'ютерної техніки, яка має переважно англомовні найменування: *веб-камера, вінчестер, вірус, геймер, директорія, інтернет-картка, інтернет-провайдер, інтернет-сервер, картридж, компакт-диск, монітор, мультимедіа, ноутбук, онлайн-магазин, принтер, процесор, сайт, спам, трафік, тюнер, факс, файл, флеш-пам'ять, хакер, чат, чипсет, чіп, юзер та ін.*

Такі новітні англіцизми швидко входять до загальномовного вжитку і детермінологізуються завдяки популяризації комп'ютерної техніки та її послуг серед населення, створенню густої мережі магазинів, упровадженню комп'ютерів у навчання, широкому залученню нефахівців до використання комп'ютерів.

Аналізуючи відібраний лексичний матеріал із погляду асимільованості/неасимільованості, можна виділити такі графічні особливості запозичених слів, як: а) написання слів англійською мовою (Fashion Show у стилі MTV); б) одночасне використання слів, написаних кирилицею і латиницею (PR-проект); в) використання у слові букв латинського алфавіту й кирилиці (Глюкоза, МакСим); г) написання англійських слів українськими літерами (білдинг, кіднепінг, бой енд герл) тощо.

Грамматичне (морфологічне) засвоєння англійських запозичень виражається, наприклад, у тому, що нові слова відмінюються як іменники (SMS-ки) і дієслова української мови (смоукати – смоукають – смоукали). Той факт, що в українській мові паралельно співіснують різні форми для позначення одного поняття (PR – піар), свідчить про те, що українська мова ще не «обрала» для цього найбільш адекватної лексичної одиниці.

2. 1. 2. Вплив англiцизмiв на сучасну українську мову

Процес запозичення iншомовних слiв неоднозначно впливає на розвиток нашої мови. З одного боку, відбувається її збагачення, але, з iншого боку, витiсняються власнi елементи, що замiнюються на слова з подiбним значенням. Це негативно впливає на стан нацiональної мови i на збереження самобутностi українського народу. Процитуємо В. Радчука: «...англiйські слова i звороти останнiм часом активнiше поповнюють наш лексикон, нiж росiйські; наша вимова, морфологiя й синтаксис зазнають з боку англiйської мови чималого впливу. Причини цього очевиднi: комп'ютеризацiя, потяг до мiжнародних стандартiв ділового партнерства, до науки й освiти Заходу, передове товаровиробництво в англiйськомовних краiнах, лiдерство англiйської мови як мiжнародної тощо. Проте чимало англiцизмiв попросту витiсняє з обiгу питомi українські слова, а це вже мовна агресiя. Шкода від неї не лише України – людство втрачає унiкальнi знаряддя пiзнання свiту. Знову-таки, коли «лиха слава завконтори» перекладається «низьким рейтингом менеджера офiсу», маємо приклад змiни не лише мови, а й свiдомостi» [77].

Такої ж думки й С. Караванський, який вважає, що необхіднiсть виникнення нових англiцизмiв в українській мовi значно перебільшена, що їх появу породжує зовсiм не потреба спiлкування. Твори лiтератури засвiдчують, що серед не дуже освiчених людей iснує звичка хизуватися малозрозумiлими для оточення словами. На його думку, тепер до «престижних» слiв вдається не лише малоосвiчена сiльська «знать», а й високi державнi достойники. Причина ж там i там одна: бажання бути на рiвнi модної освiченостi, вiдрiзнятися своєю лексикою від «сiрих» людей. Тому, коли наші президенти чи парламентарі говорять про образ, лице або ім'я держави, то неодмінно скажуть iмiдж. А першоряднi завдання неодмінно назвуть прiоритетними. Думка така: коли ти говориш як усi, то багато втрачаєш в очах своїх майбутнiх виборцiв. С. Караванський гадає, що це веде до того, що англiцизми починають витискати нашу питому лексику. Там, де можна вжити своє слово, ми надаємо

перевагу «чужинцеві». То чи не краще позичати свою лексику у своєї діаспори, ніж із рук мовних посередників? Бо тренінги приходять до нас не з Америки, а з других рук – з Москви, яка сама позичає їх на стороні, а тоді вже ми «інтелектуально» збагачуємось. Чи може навпаки: зубожіємо? Чи ж не терпить від цього «збагачення» наша питома лексика? [54, с. 60 – 61].

Дійсно, явища, які простежуються останні 10 – 15 років не зовсім добре впливають на розвиток української мови, нівелюють її індивідуально-національні риси, знижують виражальні та естетичні якості. Насамперед, викликає стурбованість процес тотального засмічення української мови англійськими словами, і це при тому, що існують українські варіанти слів для того, щоб сказати те чи інше слово: *брифінг – зустріч; дивідент – прибуток; зиск, презентація – показ; ознайомлення; шоп – магазин; ноу-хау – знаю як та багато інших*. Так, за частотою вживання слово *імідж* побиває всі рекорди. Передусім воно затирає наше споконвічне слово образ, якого майже не чути з уст сучасних українців.

Звичайно, можна сказати, що поява синонімів не збіднює мову, а навпаки – збагачує. Думка ніби правильна, хоча тут є одне «але». По-перше, треба проаналізувати звідки прийшло це збагачення. А прийшло воно звідти, звідки приходять вся «модна» лексика на Україну. Засвоюючи цю лексику, ми визнаємо єдиним джерелом свого духовного збагачення колишню метрополію і жодною мірою не розвиваємо своїх власних мовотворчих можливостей. Шлях, яким здійснюється таке збагачення, хибний. Ми мусимо дбати про розвиток своїх власних джерел збагачення, а не йти шляхом, прокладеним в іншому середовищі. Це стверджує нашу культурну залежність від чужих, не завжди дружніх до нас джерел [4; с. 72 – 73].

Насторожує й тенденція зовсім іншого, можна сказати – протилежного характеру: намагання вилучити із словника української мови певну частину слів, зокрема англіцизмів, які стали невід’ємним її складником, і замінити їх штучно створеними або пристосованими до нових умов функціонування раніше відомими словами, особливо в галузі термінології та професійної лексики

(буфер – відпружник, спортсмен – спортсевць). Крім того, що ці слова, як правило, невдалі щодо відповідності їхньої семантики, вони ще незграбні в естетичному відношенні [2; с. 42 – 43].

Взаємозбагачення мов – це один із шляхів еволюції мов світової спільноти. Воно характеризує розвиток мовних систем з найдавніших часів і, звичайно, не може виявити себе зараз – в епоху суттєвих зрушень у гуманітарній, науково-технічній та інших сферах. Власне лінгвістичні механізми такої взаємодії в різні періоди історії мови можуть мати певні особливості.

Звичайно, англіцизми в українській мові – не завжди благо. Серйозних регламентаційних заходів потребує мовне оформлення окремих сфер спілкування, у тому числі сфери інформації, особливо реклами – радіотелевізійної, стендової, де спостерігається справжня мовна агресія. Ці явища, зрозуміло, не мають нічого спільного із взаємозбагаченням мов. Взаємозбагачення – це процес, коли словесний знак іншої мови природно «лягає» на поняттєве поле рідної мови, закриваючи в ньому вільну клітинку або «перекриваючи» семантику вже наявного слова певними смисловими конотаціями [70].

Не треба забувати, що мова – саморегулюючий механізм, дія якого зумовлена певними законами. Мова сама здатна самоочищуватися, позбавлятися функціонально зайвого, непотрібного. Це відбувається і з словами англійського походження.

Звичайно, непомірне та недоречне використання англійських слів недопустимо, але такі явища шкідливі і при вживанні будь-якого слова. Ні вчені-лінгвісти, ні журналісти та письменники не повинні сидіти склавши руки та спостерігати, як засмічується англіцизмами рідна українська мова.

Але заборони тут не допоможуть. Потрібно виховувати культуру мовлення, мовленнєвий смак у сучасних мовців. А смак – головна умова правильного і доречного вживання мовленнєвих засобів як запозичених, так і своїх, власних.

2. 2. Особливості російських неологізмів-запозичень із англійської мови

Причиною появи неологізмів є громадський і науково-технічний прогрес: поява нових соціально-економічних реалій, відкриття в галузі науки і техніки, досягнення в сфері культури.

Неологізми – це слова і словосполучення, створені для позначення нових понять політичного, наукового або загальноживане характеру, утворені за діючими в мові словотворчі моделями і законам або запозичені з інших мов. Наприклад, російською мовою останнім часом запозичується великий потік англійських слів (*кастинг, боулинг, лизинг*). Запозичення англійських слів є одним із способів виникнення неологізмів в російській мові [82, с.121].

Неологізми – нові слова в мові, які ще проходять процес адаптації і засвоєння. За рахунок багаторазового повторення такі слова поступово засвоюються мовою. Їх поява викликається різними причинами. Більшість неологізмів пов'язана з розвитком науки, техніки, культури, економіки, виробничих відносин. Багато з цих слів міцно входять в життя, втрачають свою новизну і переходять в активний словниковий запас [61, с. 69].

Численні економічні та фінансові терміни англійського походження перейшли в активний словниковий запас російської мови.

Наприклад: *брокер, дилер, дистриб'ютор, інвестиція, маркетинг, фьючерсные кредиты* тощо.

Багато з них запозичені давно, але були в ходу переважно серед фахівців. Однак у міру того, як явища, що позначаються цими термінами, стають актуальними для всього суспільства, вузькоспеціальна термінологія виходить за межі професійного середовища і починає вживатися в ЗМІ, в публічних промовах політиків і бізнесменів [33, с. 276].

Активне запозичення нової та розширення сфери вживання раніше запозиченої іншомовної лексики відбувається і в менш спеціалізованих

областях людської діяльності: *відеоклип, шоу-бізнес, ток-шоу, шоумен, триллер, хит* тощо.

Неологізми російської мови, що виникли в результаті запозичення англословних слів, за сферою вживання можна розділити на наступні декілька нерівнозначних групи:

1) слова – терміни, наприклад, економічні:

оффшор, (офф-шор) оффшорные деньги, оффшорные зона в знач. «свободный», англ. *off-shore* «находящийся на расстоянии от берега, в открытом море» («оффшорные деньги»); *демпинг* – «снижение, уменьшение», от англ. *damping*, одно из значений которого «глушение, торможение»; *роуминг* – «распространение; возможность широкого использования», от англ. *to roam* «странствовать, скитаться» политические термины английского происхождения: *спикер* – председатель парламента, от англ. *speaker* – «оратор», а также «председатель палаты общин в Англии и палаты представителей в США»; *инаугурация* – «церемония вступления в должность президента страны», от англ. *inauguration* – «вступление в должность»; слова – термины, связанные с компьютерной техникой: *сайт* – от англ. *site* «местоположение, местонахождение»; *файл* – от англ. *file* «регистратор; досье, дело; подача какого-либо документа» тощо.

2) назви деяких побутових приладів, предметів:

тостер – от англ. *toaster* «приспособление для поджаривания тостов» (от *toast* «поджаренный ломтик хлеба, гренок»); *ростер* – от англ. *roaster* – «жаровня» (от *to roast* «жарить»); *шейкер* – от англ. *shaker* «сосуд для приготовления коктейлей» (от *to shake* «трясти»).

3) спортивні терміни, а також назви деяких ігор або видів спортивних змагань, занять:

боулинг – игра, в которой пущенным по полу шаром необходимо сбить стоящие группой кегли, от англ. *bowl* «шар; игра в шары»; *дайвинг* – «подводное плавание», от англ. *to dive* «нырять, погружаться в воду»;

скейтборд – «катание на доске с роликами», от англ. *skate* «катание на коньках, скольжение» и *board* «доска»; сноуборд – «катание на доске по снегу», от англ. *snow* «снег» и *board* «доска»; шейпинг – от англ. *shaping* «придание формы» (от *to shape* «придавать форму»); фитнес – от англ. *fitness* – «соответствие» (от *to be fit* «соответствовать, быть в форме» тощо.

4) назви деяких професій, родів діяльності:

секьюрити – «охрана», от англ. *security* «безопасность, надёжность; охрана, защита»; провайдер – «поставщик», от англ. *provider* с тем же значением; брокер – от англ. *broker* «комиссионер, оценщик; лицо, производящее продажу имущества»; киллер – «профессиональный убийца», от англ. *killer* «убийца» от *to kill* «убивать».

5) назви деяких явищ музичної культури або культури взагалі:

сингл – «песня, записанная отдельно», от англ. *single* – «один, единственный»; ремейк – «переделка», от англ. *remake* в том же значении; постер – «небольшой плакат с изображением артиста», от англ. *poster* – «плакат, афиша»; б) термины, употребляемые в косметологии: лифтинг – «подтяжка», от англ. *lifting* «подъём, поднимание»; пилинг – «чистка лица» от англ. *peeling* «очищение, чистка» от *to peel* «очищать, снимать кожу; шелушить»; скраб – «крем для отшелушивания, очистки кожи», от англ. *to scrub* «царапать» тощо [65, с. 278].

З наведеного аналізу деяких неологізмів можна зробити висновок, що в якості бази виникнення нових слів особливо активні соціально значущі слова, чия семантика відображає політичні і соціально-економічні зміни в країні, розвиток ринкових відносин, зміна ціннісної орієнтації, розширення сфери бізнесу, інформатики, масової культури та ін.

Більшість неологізмів пов'язані з розвитком науки, техніки, культури, економіки, виробничих відносин. Багато з цих слів міцно входять в життя, втрачають свою новизну і переходять в активний словниковий запас [101, с. 145].

З одного боку, виникнення численних неологізмів, що мають англійське походження, в російській мові – явище закономірне, що відбиває суспільні зв'язки і відносини, які активізувалися в останнє десятиліття, зокрема, економічні, політичні, культурні стосунки між Росією та іншими країнами.

З розвитком політичного та економічного життя країни розвивається і мова. В результаті розвитку мови її словниковий склад змінюється.

При цьому одні слова застарівають і поступово виходять з ужитку, і, навпаки – з'являються неологізми. З іншого боку, в гонитві за сучасністю, в прагненні копіювати західні зразки ми все частіше використовуємо іноземні слова – спочатку через технічний мови, а потім і в побуті. І в результаті, ми втрачаємо свою самобутність, в тому числі і в мові, оскільки мова відображає спосіб життя і образ думок народу. Тому, там, де можна обійтися засобами російської мови, не слід вдаватися до іншомовних елементів.

2. 3. Принципи перекладу іншомовної неологічної лексики

При перекладі іноді буває важко знайти відповідні слова в іншій мові через те, що соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого здійснюється переклад, не потребували певного слова. Це стосується, передусім, перекладу неологізмів. Неологізми вживаються для номінації певних предметів та концептів, наприклад, у сферах техніки, науки, політики або з метою експресії чи персуасії повідомлення. У сучасній англійській мові існують такі основні способи утворення неологізмів:

- 1) афіксація;
- 2) конверсія;
- 3) присвоєння ще одного значення;
- 4) словоскладання;
- 5) скорочення;
- 6) запозичення;
- 7) за аналогією [75].

Адекватність перекладу префіксальних неологізмів значною мірою залежить від правильного визначення префікса та знання узагальненого значення лексичної одиниці, до якої цей префікс приєднаний. Такі префікси, як частина новоутворення, можуть транскрибуватись, перекладатись, або пояснюватись.

У багатьох випадках в англійській мові нові слова утворюються з уже наявних слів без жодних змін їх написання чи вимови. Найбільш розповсюдженим видом конверсії є утворення дієслів від іменників. Особливістю саме неологізмів є те, що вони здебільшого не фіксуються словниками. Та й саме визначення неологізму є відносним, оскільки тимчасові утворення у мові, які дуже часто бувають ще й okazіоніальними.

Під час перекладу в окремих випадках доводиться застосовувати контекстуальні заміни чи описовий переклад. Більшість нових слів належать до безеквівалентної лексики, а тому виникають труднощі під час передачі їх

українською мовою. Опис та роз'яснювальний переклад – переважний спосіб перекладу новоутворень. Досить часто використовується контекстуальний переклад, який зазвичай протиставляють «словниковому перекладу», зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наданих у словнику [75].

Я. І. Рецкер говорить, що цей засіб перекладу «міститься в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно зв'язаною з нею відповідністю». При цьому характерна відсутність якихось-то відповідностей самого слова, що піддіється перекладу, і його зміст передається за допомогою трансформованого відповідним чином контексту [82].

У перекладі неологізмів, до яких відноситься фонова лексика, тобто яка відрізняється у мові оригіналу і мові перекладу лексичними фонами (значення слів різняться семантичними долями) використано приблизний переклад. Це свідчить, що під час перекладу зберігається основне значення слова, проте у мові мети слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном.

Наприклад, *nerd* – *неприємна, неприваблива людина*; *buddy* – *друг, товариш*; *weeb* – *нікчема*, *scumbag* – *покидьок*, *shell* – *безпритульний*, *wimpr* – *слабка людина, невдаха*.

Насправді, такий переклад не відтворює повністю лексичний фон слова, однак є допустовим перекладом. Такий спосіб також повністю не відповідає вимогам перекладу, оскільки втрачаються відтінки значення, конотативні відтінки слова, а з тим втрачається і прагматичний компонент.

Спосіб транслітерації або транскрипції слід використовувати якнайобережніше при перекладі, адже саме він призводить як до втрати цінності слова у мові мети так і до існування у мові декількох перекладів одного і того ж слова, що є небажаним.

Наприклад, *punk* – *панк*, *ombudsman* – *омбудсмен*, (*тут слід зазначити, що перша частина слова перекладається на рівні графем, а друга – на рівні фонем*), *skinhead* – *скінхед*.

Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під

час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з'явилося у мові. Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з'явилося у мові. Таким способом перекладається переважно еквівалентна лексика.

Наприклад, *workaholic* – *трудоголік*, *antihero* – *антигерой*, *Bircher* – *Берчіст*.

Два перших приклади не викликають труднощів, оскільки перекладені поморфемно та вже закріплені у розмовній та письмовій українській мові, але ще не зазначені у словниках. Цікавим для перекладацького аналізу є останній приклад. Перша частина слова, тобто корінь, залишається незмінною, транскрибується, а суфікс –er, який служить для позначення осіб, замінюється відповідним українським суфіксом –іст, що повністю відповідає значенню і формі слова мови оригіналу та є адекватним перекладом.

На перший погляд може здатися, що слово перекладено двома способами – транскрипція і калькування, проте при детальнішому аналізі стає зрозумілим, що перша частина слова – це відповідник української мови, оскільки прізвище *Birch*, було перекладено раніше, ніж політичний термін *Берчіст*.

Отже, можна зробити висновок про те, що існує співвідношення між типами неологізмів у аспекті міжмовної комунікації та способами їх перекладу. Безеквівалентна лексика перекладається описовим способом; фонова лексика – найчастіше перекладається способом приблизного перекладу; а еквівалентна лексика – способом калькування, якщо існують спільні поняття у мовах, або за допомогою підбору еквівалента [82].

Останнім часом тенденція утворення нових слів шляхом скорочення уже наявних слів та словосполучень посилилась. Зростання кількості скорочень пояснюється тим, що складні слова та словосполучення громіздкі та незручні, тому доцільно передавати їх коротко.

У процесі перекладу найважливішим є його прагматичний аспект; тобто

необхідно враховувати екологічні, соціокультурні, національні «відтінки» неологізмів. У процесі перекладу неможливо уникнути трансформації, але не слід забувати, що перекручення вихідної інформації або повне уникнення перекладу вважаються небажаними явищами.

Вагомий вплив на адекватну передачу прагматичного значення неологізму має особистість перекладача, його фаховий рівень, вікові характеристики тощо. Адекватній передачі прагматичного змісту сприяють фонові знання, які містять інформацію про культурний контекст та етномовний код мовця. Процес перекладу прагматичного значення лексичних новоутворень передбачає взаємодію трьох типів компонента значення слова, який охоплює прагматичний компонент адресанта, адресата та перекладача. Прагматичного ефекту можна досягнути за умови взаємодії зазначених типів прагматичного значення.

Типовими помилками при перекладі є: пропуск справжніх неологізмів, заміна одного іншим, коментування несуттєвих ознак. Найуживанішими способами перекладу є: транслітерація (транскрипція), калькування, описовий та роз'яснювальний приблизний переклад.

Жоден із способів передачі іншомовних новоутворень не є досконалим і не забезпечує абсолютно адекватного перекладу. Особливості перекладу кожного нового слова залежить від того, до якого типу слів воно належить (терміни, назви, скорочення, синоніми до слів, які вже мають відповідники в українській мові тощо). При передачі неологізму-назви особи важливу роль відіграє контекст, який є адекватним фоном для їх розуміння, запам'ятовування.

2. 4. Коригування завдань перекладу у зв'язку із паралельним запозиченням

Водночас у значній частині слів іншомовного походження в результаті адаптації, фонетичних субституцій формальні елементи нівелювалися, як наслідок, такі лексеми на фонетичному та морфологічному рівнях нічим не відрізняються від власне українських. Найбільші труднощі виникають при дослідженні лексики близькоспоріднених мов та мов, які межують територіально. За таких умов неможливо провести чітку межу: що належить до спільного лексичного прафонду, а що з'явилося з іншої лінгвальної системи і яка мова з двох слугувала донором.

Також близькоспорідненим та ареально суміжним мовам, які розвиваються, властиві не тільки процеси розподібнення, а й, навпаки, «збереження елементів первісної єдності, взаємне нашарування, і, нарешті, паралельне, незалежне виникнення новотворів, результатом чого є явища вторинної подібності цих мов на різних рівнях їх будови» [32, с. 14].

Таким чином, різні процеси (вплив інших мов, власні мовотворчі властивості) можуть призвести до наявності однакових слів у кількох мовах.

І. Огієнко одним із перших зазначив методичні прийоми, які сприяли б виділенню (виявленню) запозичень. На думку дослідника, при визначенні слів іншомовного походження слід урахувувати:

- 1) наявність спільних коренів порівнюваних слів у двох мовах;
- 2) наявність однакового семасіологічного, смислового значення слів у мові-реципієнті та донорі;
- 3) адаптацію та звукові особливості слова;
- 4) фіксацію лексеми в інших слов'янських мовах, яка вказує на сумнівність запозичення;
- 5) історичні та історико-культурні факти, які можуть мати вказівку на джерело та час запозичення;
- 6) можливість посередництва;

7) розвиток слова з прамови;

8) аналіз найдавніших, а не сучасних форм функціонування слова та ін. [18, с. 20 – 24].

Слова іншомовного походження потрапляють до мови-реципієнта безпосередньо з мови-джерела або через посередництво іншої (інших) мови (мов). Класифікація запозичених слів за історичним джерелом не передбачає вказівки на посередництво, оскільки за таким підходом мовою-донором слід уважати ту, з якої безпосередньо відбувалося запозичення. Дослідження слів іншомовного походження за етимологічним джерелом передбачає врахування шляхів їх появи в мові-реципієнті.

Питання встановлення шляхів запозичення потребує спеціального монографічного дослідження, джерелами якого можуть слугувати історичні (насамперед згадки про заселення українських земель іноземцями, торговельні відносини) та лінгвістичні (адаптація, час функціонування лексем в обох мовах) факти, враховувати які теж потрібно із застереженням [32].

Отже, при дослідженнях іншомовних впливів на українську та російську мови й дотепер є низка питань, які не мають однозначних відповідей. Для частини слів, які сягають періоду самостійного розвитку російської та української мов, достовірно не встановлено етимологічне джерело (російське, українське, спільне праслов'янське), для окремих іншомовних лексем не встановлено точні шляхи запозичення – прямо чи опосередковано.

Врахування більшості вищеперахованих критеріїв теж не завжди дає позитивний результат. Дотримуємося поглядів, що поява мовного знака – це багатоактний процес, оскільки слово не створюється за один раз. Перебуваючи на таких позиціях, уважаємо, що окремі іншомовні номени в північноукраїнських текстах могли з'являтися різними шляхами: безпосередньо з мови-джерела, через посередництво інших мов, з діалектів української мови, передовсім південно-західних або ж східних [18].

Маємо на увазі, що для тогочасних авторів (писарів, перекладачів) одні й тіж слова іншомовного походження з'являлися з різних джерел. Наприклад,

латинізм в одному тексті поширювався через посередництво польської мови, оскільки писар користувався польськомовним зразком, а в іншому – безпосередньо з латинської, якщо взірцем був латиномовний документ.

У такому випадку точне окреслення шляхів запозичень доцільним є або в контексті всієї української мови (тоді висновки робляться на основі першої фіксації номена в мові), або при дослідженні окремого твору (тоді до уваги беруться умови створення твору, походження та освіта автора).

Тому в розвідках такого плану наявність паралелей в мовах-посередницях не завжди може свідчити про їх участь при запозиченні до староукраїнської чи староруської – наведені відповідники старопольської, подекуди чеської мови до західнослов'янських запозичень вказують на можливий, але не єдиний їх шлях.

Отже, зовсім не виключним є паралельний шлях західних запозичень як до української, так і до російської мов, і ця тенденція не є новітньою, тобто тенденцією, що з'явилася разом з появою масових комунікацій, таких, як Всесвітня мережа. Подібна тенденція намітилася ще з давніх часів, про що й свідчать ще літописні джерела, мова про які йшла вище.

Висновки до Розділу 2

В лінгвістиці здебільшого побутує думка про доцільність запозичень узагалі, особливо зараз у зв'язку з перебудовою всієї нашої суспільно-економічної системи. Погоджуючись із думкою багатьох учених, зауважимо, що наявність у мовно-інформаційному просторі російської та української мов слів англійського походження стимулює масове проникнення іншомовних слів у повсякденний і професійний ужиток, а це, у свою чергу, викликає занепокоєння науковців і широкої громадськості щодо якості українського та російського мовлення. Зафіксовано позитивне ставлення до запозичень лише за умови доцільності їхнього входження в мову-реципієнт, в інших випадках науковці намагаються усунути запозичені ЛО методом відбору класифікованих та семантизованих неолексем, очистити рідну мову від зайвого та недоречного лексичного матеріалу.

Природа проблеми іншомовних запозичень та їх впливу на мову-реципієнт має соціальний характер. Курс на інтеграцію України в ЄС, процес глобалізації, перебудова економіки, орієнтація на країни Заходу спричинили тісну культурну, політичну та соціально-економічну взаємодію українського народу з народами світу, яка не могла не відбитися на мовному рівні, тому кількість англіцизмів сьогодні дуже швидко зростає.

Англіцизм – різновид запозичення; слово, його окреме значення, вислів тощо, які запозичені з англійської мови або перекладені з неї чи утворені за її зразком. У переважній більшості – це слова, що стосуються: техніки, політики, економіки, торгівлі, спорту, культури.

Таким чином, слід відзначити велику вагу англіцизмів у процесі формування словника сучасної молоді людини. Процес запозичення відбувається постійно, віддзеркалюючи нові реалії життя, даючи їм нові найменування. Але не можна допустити, щоб такі процеси проходили стихійно, невмотивовано, бо часто яскрава та приваблива запозичена лексема є зовсім непродуктивною в системі сучасної української мови.

Під час дослідження стало зрозумілим, що англіцизми використовують частіше, ніж їхні українські відповідники. Важливу роль у використанні англіцизмів відіграють соціально-психологічні причини: мовці часто надають перевагу іншомовним словам, як більш престижним, модним, або мовці прагнуть до економії мовних засобів (запозичення значно компактніші).

Процес запозичення іншомовних слів неоднозначно впливає на розвиток нашої мови. З одного боку, відбувається її збагачення, але, з іншого боку, існує явище дублетності, що призводить до дестабілізації мовної норми, оскільки витісняються власні елементи, що замінюються на слова з подібним значенням.

Процес перекладу неологізмів можна розділити на декілька послідовних етапів:

1. З'ясування значення новоутворення з використанням засобів мови-реципієнта.
2. Підбір найбільш прийняттого способу перекладу неологізму.
3. Сам переклад з урахуванням найбільш прийняттого способу перекладу неологізму.

Процес перекладу неологізмів є досить складним, вимагає зусиль та певних навичок від перекладача. Було визначено наступні основні способи перекладу неологізмів: підбір аналога, транскрипція або транслітерація, описовий спосіб, калькування, пряме включення. Кожен із способів має свої особливості, вимоги та підстави для використання. Доречно поєднувати перелічені вище способи для точної та адекватної передачі новоутворень, особливо, якщо це стосується медійного або художнього тексту та їх у такому тексті чимало. Найбільш уживаним способом передачі новоутворення бачиться нам описовий спосіб, якщо тільки мова не йдеться про паралельні запозичення. У такому разі можемо говорити про пошук аналога у мові-реципієнті, про це піде мова у наступному розділі на основі аналізу оригінального російського тексту роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладу українською мовою.

РОЗДІЛ 3

НЕОЛОГІЗМИ-ЗАПОЗИЧЕННЯ У ТЕКСТІ РОМАНУ А. КУРКОВА «НІЧНИЙ МОЛОЧНИК» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У даному розділі ставимо на меті підкреслити фактичним матеріалом ідею щодо паралельності іншомовних запозичень-неологізмів у тексті оригіналу російською мовою та його перекладу українською та особливості їх функціонування у обох текстах. Фактичним матеріалом для аналізу став оригінальний текст роману Андрія Куркова «Нічний молочник» російською мовою та його перекладу українською мовою, виконаним О. Сливинським. При аналізі та зіставленні двох текстів нами були виявлені певні закономірності щодо функціонування іншомовних запозичень-неологізмів у кожному з аналізованих текстів:

1. Деякі неологізми і у ТО, і у ТП функціонують «у лапках», вони помітні одразу у обох текстах і зазнають перекладу, залишаючись «у лапках». При цьому такі ЛО можуть бути як власними назвами, так і загальними. Це слова, які потрапили до мови-реципієнта з інших мов і залишаються не повністю засвоєними мовою, яка їх запозичила. Такі лексеми усвідомлюються мовцями як чужорідні та зберігають ознаки свого походження.

2. Деякі неологізми і у ТО, і у ТП функціонують як повноцінні одиниці, без лапок, – інтуїтивно розуміємо, що лексика достатньо нова, щоб ще стосуватися пасивного шару, тобто її можна класифікувати як неологізм, запозичення, тому включається до нашого аналізу. Перекладаються такі одиниці також без лапок. У даному випадку також такі ЛО можуть бути як власними назвами, так і загальними. При цьому дані запозичені слова, на відміну від попередньої групи, є вже на даному етапі майже повністю засвоєними мовою, що їх запозичила. Такі слова деякими мовцями вже можуть не сприйматися як іншомовний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення.

3. Деякі запозичення-неологізми, що пишуться латиницею як у тексті оригіналу, так і у перекладі. Такі лексеми, звичайно ж, як і у першому випадку, усвідомлюються мовцями як чужорідні та зберігають ознаки свого походження.

4. Запозичення-неологізми, що активно функціонують у ТО для створення образності тексту, певного пейзажу чи інтер'єру, характеризують мовлення чи характер персонажу роману, і при цьому – відсутні у ТП: може бути відсутня як окрема аналізована лексична одиниця, так і взагалі цілий відрізок ТП.

5. Функціонування зовсім різних за звучанням та походженням ЛО у ТО та ТП.

Розглянемо більш детально кожний з випадків, підкріплюючи його прикладами.

3. 1. Переклад чужорідних лексем, що залишають ознаки свого походження

У даному підрозділі розглянемо два означених вище випадки:

1. Неологізми і у ТО, і у ТП функціонують «у лапках», вони помітні одразу у обох текстах і зазнають перекладу, залишаючись «у лапках». При цьому такі ЛО можуть бути як власними назвами, так і загальними. Це слова, які потрапили до мови-реципієнта з інших мов і залишаються не повністю засвоєними мовою, яка їх запозичила. Такі лексеми усвідомлюються мовцями як чужорідні та зберігають ознаки свого походження.

1) ТО: *Дело было ночью, в Киеве, на углу Стрелецкой и Ярославова Вала, совсем рядом с отелем «Рэддиссон», на том самом углу, где кто-то неизвестный до сих пор оставляет на ночь свой розовый «хаммер». Собственно, все и началось в узеньком проходе между припаркованным частично на тротуаре «хаммером» и стенкой углового кафе, открывшегося не так давно, может, с год назад [105, с. 5].*

ТП: *Діялося те поночі, в Києві, на розі Стрілецької та Ярославового*

Валу, зовсім поруч з готелем «Редісон» – на тому самому розі, де хтось невідомий досі лишає на ніч свій рожевий «хамер». Власне, все почалося у вузькому проході між припаркованим почасти на тротуарі «хамером» і стіною кав'ярні «Шкварочка», яку відкрили на цьому розі не так уже давно, можливо, рік тому [106, с. 5].

При аналізі цього відрізка ТО та ТП слід зауважити наступне: акцентуємо увагу на ЛО «Рэдиссон» російською мовою та «Редісон» українською. Бачимо, що в українському варіанті перекладачем було виконано не переклад, а використання вже існуючої в українській мові ЛО «Редісон». Дізнаємося цей факт з того, що в російській мові бачимо подвоєне «с», в українській – одна літера «с». Якби перекладач виконав трансліт с російської, він залишив би подвоєне «с», а так – це використання паралельного запозичення. Також зауважимо, що маємо справу з власною назвою, яка пишеться з великої літери.

Ця назва зустрічається у тексті неодноразово:

2) ТО: *Когда она утратила свой интерес к выдаче норвежских виз и продолжила свой путь, улицу Стрелецкую со стороны гостиницы «Рэддиссон» стал переходить молодой и физически крепкий мужчина лет сорока. На нем была темно-синяя куртка «Коламбия», способная предохранять владельца от пятидесятиградусных морозов, джинсы и кроссовки-ботинки, делавшие его походку пружинящей и спортивной. Его взгляд фиксировал зимнюю улицу с безразличием веб-камеры. Даже шедший ему навстречу человек в шляпе и в пальто не вызывал у него никакого интереса. Но когда из-за розового «хаммера», припаркованного на самом углу улицы, вышла женщина с золотыми волосами, мужчина в шляпе остановился, и в его руках блеснула сталь [105, с. 6].*

ТП: *Коли вона рушила далі, вулицю Стрілецьку з боку готелю «Редісон» почав переходити молодцюватий і доволі кремезний чоловік років сорока у темно-синій куртці, джинсах і коричневих кросівках. Його погляд фіксував зимову вулицю з незворушністю веб-камери. Навіть чоловік у капелюсі й пальті, який ішов назустріч, не викликав у нього ніякої цікавості. Але коли з-за*

рожевого «хамера», припаркованого на самому розі вулиць, вийшла золотоволоса жінка, чоловік у капелюсі спинився, і в його руках зблиснула сталь [106, с. 5].

Крім того, у обох відрізках бачимо ЛО «хаммер»/«хамер» та її відмінювані варіанти. Ця ЛО не є вже власною назвою, хоча є назвою авто, цю ЛО також вважаємо паралельним запозиченням, оскільки «хамер» українською наалядчи є перекладом з російської «хаммер». Іншомовним аналогом є назва автомобілю «Hummer». У російському оригіналі бачимо подвоєне «м», українською такого подвоєння немає, тобто перекладач знов використав вже існуючу у ТП одиницю.

Зауважимо, що цей відрізок ТО та ТП містить кілька варіантів іншомовних запозичень, даного підрозділу стосуються ЛО «хамер» та «Редісон», про які розповіли вище. Інші ЛО буде детально розглянуто у наступному підрозділі, де мова йдеться про написання запозичень без лапок.

Назва «Редиссон» зустрічається, крім того:

3) ТО: *В час двадцать ночи ты вышел из дому. Дошел до угла Стрелецкой и Ярославова Вала. прогулялся вдоль «Рэддиссона». Потом вернулся к началу Франко и спустился вниз на Хмельницкого. Я тебе могу на карте весь маршрут нарисовать. Это не самое интересное [105, с. 85].*

ТП: *О другой двадцать ты вышел з дому. Дійшов до рогу Стрілецької й Ярославового Валу. Прогулявся вздовж «Редісону». Потім повернувся до початку Франка й спустився вниз на Хмельницького. Я тобі можу на мапі весь маршрут намалювати. Але це ще не найцікавіше [106, с. 89].*

Назва «хаммер» зустрічається, крім того:

4) ТО: *По улице медленно проехал «хаммер», усыпанный лишними красными габаритными огоньками. «Интересно, к кому это?» – любопытствовал мысленно Дима и прошелся к калитке, чтобы посмотреть, возле какого двора машина остановится. Но «хаммер» свернул на другую улицу и исчез из виду [105, с. 147].*

ТП: У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу, тому про

цей випадок детальніше мова піде у наступному підрозділі.

Також у тексті оригіналу та перекладу зустрічаємо і інші назви авто, наприклад:

4) ТО: – *Мы привезли! – Борис кивнул головой в сторону стоящего за забором коричневого «Фольксвагена-Пассата»* [105, с. 17].

ТП: – *Ми привезли! – Борис кивнув у бік коричневого «Фольксвагена-Пасата», що стояв за парканом* [106, с. 19].

Бачимо таку ж ситуацію з подвоєнням літер у російському варіанті запозиченої назви авто, та відсутність подвоєння в українському.

5) ТО: – *Сюда, тут переноска есть! – крикнул им Дима, остановившись между задней стенкой и своей старенькой «БМВ»* [105, с. 17].

ТП: – *Сюди, тут переноска є! – гукнув їм Діма, зайшовши до гаража першим і ставши між задньою стіною і своїм стареньким «БМВ»* [106, с. 20].

У даному випадку маємо переклад назви авто, що є аббревіатурою, неможливо з'ясувати, чи є це запозичення паралельним, але можемо передбачити, що такі є.

6) ТО: *Они бросили окурки под ноги, затоптали их носками тяжелых черных ботинок, согласно правилам противопожарной безопасности, и направились к Диме.*

– *Ну че? – спросил у кинолога усатый Боря, глядя на пластиковый чемодан. – Опять дашь добру пропадать?!*

Оба уставились вопросительно прямо в глаза Диме. Оба были людьми основательными, за пятьдесят. Приезжали на работу на ухоженных перегнанных из Германии иномарках, на работе не пили.

– *А что делать?! – пожал плечами Дима.*

– *Собака не расскажет, а мы поможем этому чемоданчику покинуть охраняемую территорию, – сказал один* [105, с. 8].

ТП: *Обидва кинули під ноги недопалки, затоптали носками важких чорних черевиків, як вимагали правила пожежної безпеки, і попрямували до Діми.*

– Ну, що? – спитав у кінолога вусань Боря, дивлячись на пластикову валізу. – Знову віддаси здобич своєму мудацькому начальству, щоб вони пересіли з «БМВ» на «лексуси»?!

Обидва запитально глянули Дімі просто у вічі. Були вони людьми статечними, обом за п'ятдесят.

– А що робити?! – здвигнув плечима Діма.

– Собака не скаже, а ми допоможемо цій валізочці покинути охоронну територію, – сказав один [106, с. 8 – 9].

У даному випадку також аналізуємо ЛО «БМВ», але справу маємо з цікавим випадком: у ТО немає цієї одиниці, а у ТП вона раптово з'являється. Отже, вона не є перекладом, а є запозиченням з англійської в українську, а не російсько-українським перекладом.

7) ТО: Через полчаса красная «мазда» Егора свернула на Макаров, потом на Кодру. Подвез он ее под самый дом. Помог из машины выйти [105, с. 82].

ТП: За півгодини Єгорова червона «мазда» звернула на Макарів, а потім на Кодру. Підвіз він її під самий будинок. Потім допоміг вийти з машини [106, с. 86].

8) ТО: Внезапная растерянность могла оказаться всего-навсего результатом усталости. Полчаса такой гонки, напряжения, злости. И вот все. Как только он заглушил мотор «мазды», его собственный мотор остановился тоже [105, с. 188].

ТП: Раптова розгубленість могла бути наслідком звичайної втоми. П'ятнадцять хвилин гонитви, напруги, гніву. І ось – усе. Тільки-но він заглушив двигун «мазди», його внутрішній двигун також зупинився [106, с. 174].

У двох наведених вище випадках маємо переклад назви авто «мазда», і неможливо з'ясувати, чи є це запозичення паралельним, але можемо передбачити, що такі є.

8) ТО: А машина неслась к Киеву по Житомирской трассе с огромной скоростью. И гаишник с радаром только из любопытства направил свой радар на этот черный «лексус» и присвистнул не без восхищения [105, с. 111].

ТП: *А машина мчала до Києва Житомирською трасою з величезною швидкістю. Дайшник з радаром лише з цікавості спрямував свій пристрій на цей чорний «лексус» і присвиснув захоплено [106, с. 115].*

У даному випадку маємо переклад назви авто «лексус», і неможливо з'ясувати, чи є це запозичення паралельним, але можемо передбачити, що таки є.

9) ТО: *Приведя себя в порядок, Семен выглянул в окошко. Володькина «нива» уже стояла у парадного входа, припаркованная рядом с черным «бэнтли» соседа – районного судьи [105, с. 154].*

ТП: *Навівши з собою лад, Семен глянув у вікно. Володьчина «нива» вже стояла біля під'їзду, припаркована поруч з чорним «бентлі» сусіда, районного судді [106, с. 146].*

У даному випадку маємо переклад назви авто «лексус», і неможливо з'ясувати, чи є це запозичення паралельним, але можемо передбачити, що таки є.

10) ТО: *За окошком всю ночь завывала метель. Завывала так сладко и одновременно сказочно-зловеще, что Ирине снились сны в стиле «экшн»: то она убегала от кого-то по зимнему ночному лесу, то гналась за кем-то, то несла куда-то сквозь пургу свою трехмесячную дочурку, укутанную в одеяльце и плед, прижимая ее к груди [105, с. 10].*

ТП: *За віконцем усю ніч завивала заметіль. Завивала так солодко і одночасно казково-зловісно, що Ірині снилися сні в стилі «екшн»: то вона тікала від когось зимовим нічним лісом, то гналася за кимось, то несла кудись крізь пургу свою тримісячну доньку, закутану в ковдрочку і плед, притискаючи її до грудей [106, с. 10].*

Маємо справу з загальною назвою, що пишеться з маленької літери, але у лапках, ЛО «екшн» існує як у російській, так і в українській мовах паралельно.

11) ТО: *Вероника зашла в спальню, нашла в шкафу теплый норвежский свитер. Натянула его поверх «адидасовской» спортивной курточки. потом прошла в ванну и укуталась в махровый халат изумрудного цвета – подарок*

Семена к прошлому Дню Валентина. подпоясалась потуже. Вся эта короткая суета с утеплением то ли своей души, то ли тела возвратила ее к реальности [105, с. 28 – 29].

ТП: Вона зайшла до спальні, знайшла у шафі теплий норвезький светр. Надягнула його поверх «адідасівської» спортивної курточки. Далі рушила до ванної й закуталась у махровий халат смарагдового кольору – подарунок Семена на минулий День Валентина. Підперезалась тугіше. Уся та коротка метушня з утеплюванням чи то душі, чи тіла повернула її в реальність [106, с. 30].

Маємо справу з власною назвою, назвою фірми, що, правда, перетворилася вже в російській та українській мовах у прикметник, що пишеться з маленької літери, але у лапках, отже, вважаємо, що ЛО «адидасовский»/«адідасівський» існує як у російській, так і в українській мовах паралельно.

У двох наступних прикладах також маємо справу з назвою фірми, що пишеться у лапках з великої літери:

12) *ТО: Черный, пластиковый, фирмы «Смарт-кейс», – опять снял очки и возвратил свой холодный взгляд на кинолога. – прошел регистрацию на утренний рейс на Вену, но до аэропорта назначения не долетел. Припоминай [105, с. 42].*

ТП: Чорний пластиковий, фірми «Смарт-кейс». – Знову зняв окуляри й повернув свій холодний погляд на кінолога: – Проїшов реєстрацію на ранковий рейс до Відня, але до аеропорту призначення не долетів. Пригадуй [106, с. 45].

13) *ТО: Разговор не успокоил Диму. Он вытащил из тумбочки в коридоре две хозяйственные сумки. пошел с ними в гараж. Переложил туда коробки с ампулами и принялся по пустому чемодану топориком бить. Думал, раскрошится он на мелкие кусочки, которые можно в кулек и в мусорный бак. Однако пластик «Смарт-кейса» оказался крепким. Топорик оставлял на нем где дырки, а где вмятины, но большего вреда принести чемодану он был не в силах. Бросив это занятие, Дима вернулся в дом. Ложиться спать ему не*

хотелось [105, с. 43].

ТП: *Розмова не заспокоїла Діму. Він вийняв з тумбочки в коридорі дві господарські торби. Пішов з ними до гаража. Переклав у них коробки з ампулами і взявся по порожній валізі гамселити сокиркою. Думав, розкришиться на дрібні шматки, які можна в пакет і до сміттєвого бака. Але пластик «Смарт-кейса» виявився міцним. Сокирка лишала на ній то дірки, то вм'ятини, але більшої шкоди завдати валізі була неспроможна. Покинувши цю справу, Діма повернувся до будинку. Спати йому не хотілося [106, с. 46].*

У російському варіанті маємо «Смарт-кейс», в українському також «Смарт-кейс», і неможливо виявити, чи є дана назва перекладом, скоріше за все так, оскільки назва не настільки розповсюджена, щоб вільно та стало функціонувати в обох мовах.

14) ТО: – *Три в одном, – по памяти произнесла Ира. – «Маккофе» или «Якобс»? – «Маккофе» [105, с. 46].*

ТП: – *Три в одном, – з пам'яті проказала Ира. – «Маккофі» чи «Якобс»? – «Маккофі» [106, с. 49].*

15) ТО: *От плохо скрытой радости Ирина свой «Маккофе» одним глотком допила и посмотрела на Егора снизу вверх, как прилежная пионерка, полностью доверяющая своему пионервожатому [105, с. 46].*

ТП: *Ледве приховуючи радість, Ирина вихилила своє «Маккофі» одним ковтком і глянула на Егора знизу вгору, як старанний піонер, що цілковито довіряє своєму вожатому [106, с. 49].*

Слід зауважити, що у даних прикладах простежується наступний фактор: бачимо СП «своє “Маккофі”», тобто середнього роду, російською ж «свой “Маккофе”», адже російською «кофе» чоловічого роду, українською ж кава – жіночого, але ми бачимо переклад українською запозичення з англійської, де «coffee» середнього роду, і, оскільки, в перекладі маємо «кофі», то і поява середнього роду у суміжних залежних словах є логічною та виправданою. Тобто, у даних випадках маємо справу, без сумнівів, із паралельними в російську та українську мови запозиченнями.

16) *ТО: Подошла девушка в белом передничке.*

– Два «американо» и... – Егор обернулся к Ирине. – по коньячку?

– Мне нельзя.

– Тогда по пирожному! – Егор возвратил свой взгляд на молоденькую официантку. – Какие у вас сегодня самые свежие?

– У нас все свежие! Возьмите «Тирамису» [105, с. 47].

ТП: Підійшла дівчина у білому фартушку.

– Два «американо» і... – Єгор обернувся до Ірини, – коньячок?

– Мені не можна.

– Тоді тістечка! – Єгор знову глянув на молоденьку офіціантку. – Які у вас сьогодні найсвіжіші?

– У нас усі свіжі! Візьміть «Тирамису» [106, с. 49].

17) *ТО: «Тирамису» таял во рту. В кафе зазвучал негромкий джаз. Егор пил кофе, маленькой ложечкой черпал кусочки сочного пирожного и отправлял их в рот. И задумчиво смотрел на Ирину [105, с. 49].*

ТП: «Тирамису» танув у роті. У кав'ярні зазвучав негучний джаз. Єгор пив каву, маленькою ложечкою брав шматочки соковитого тістечка й клав їх до рота. І задумливо дивився на Ірину [106, с. 52].

У прикладах 16, 17 маємо назву десерту «Тирамису»/«Тірамісу», вважаємо ці ЛО паралельними запозиченнями. Назва пишеться з великої літери і у лапках. Крім того, у прикладі 16 маємо назву напою «американо», вона є досить сталою, але, оскільки пишеться у лапках, ще не повністю увійшла у мови оригіналу та перекладу.

18) *ТО: Как только «оцифрованные» джипы остановились, ребята подскочили к машинам и отстегнули от верхних багажников четыре одинаковые пары лыж «Соломон» [105, с. 72].*

ТП: Тільки-но «оцифровані» джипи зупинилися, хлопці підскочили до машин і відстібнули від багажників на даху чотири однакові пари лиж «Саломон» [106, с. 76].

У даному прикладі маємо справу з випадком, подібним до прикладів 14,

15: однозначно маємо справу з паралельним запозиченням, і російською, і українською мовами маємо трансліт англійської назви.

19) ТО: – *Надо выпить за его возвращение домой, – обстоятельно сказала Дарья Ивановна, выставляя на круглый стол, являвшийся геометрическим центром комнаты, початую бутылку «Мартеля»* [105, с. 195].

ТП: – *Треба випити за його повернення додому, – поважно запропонувала Дарія Іванівна, ставлячи на круглий стіл, що позначав геометричний центр кімнати, надпочату пляшку «Мартелю»* [106, с. 181].

У даному прикладі маємо назву алкогольного напою, вважаємо ці ЛО паралельними запозиченнями. Назва пишеться з великої літери і у лапках.

20) ТО: *Зато гулкое эхо его быстрых шаркающих шагов еще, казалось, звучало, когда он вернулся с бутылкой «Хэннесси» и одноразовыми пластиковыми стаканчиками в руках* [105, с. 75].

ТП: *Зате гулке відлуння його кроків, здавалося, ще було чутне, коли він повернувся з пляшкою «Хенесі» та одноразовими пластиковими чарочками в руках* [106, с. 78].

Також назва алкогольного напою, вважаємо ці ЛО паралельними запозиченнями. Назва пишеться з великої літери і у лапках, у російському варіанті подвоєння є, в українському – немає.

21) ТО: *Минут через семь увидел он темно-синюю «БМВ» с шестерками на номерном знаке. мчалась она с хорошей скоростью, но по левой полосе маршрутка из Житомира ехала и пока на нервные сигналы дальним светом приближающейся сзади машины не реагировала.* [105, с. 222].

ТП: *Хвилини через сім він побачив темно-синє «БМВ» з шістками на номерному знаку. Мчало воно з непоганою швидкістю, але лівою смугою їхала маршрутка з Житомира і поки що на нервові сигнали дальнім світлом, які надсилала машина позаду, не реагувала* [106, с. 201].

22) ТО: *Егор этого не видел. Он уже уходил через перелесок к проселочной дороге. Туда, где оставил свою «мазду»* [105, с. 222].

ТП: *Єгор цього не бачив. Він уже крокував гайком до ґрунтової дороги. Туди, де залишив свою «мазду»* [106, с. 201].

У двох попередніх прикладах – знов назви авто, що пишуться у лапках.

2. Неологізми, що пишуться латиницею як у тексті оригіналу, так і у перекладі. Такі лексеми, звичайно ж, як і у першому випадку, усвідомлюються мовцями як чужорідні та зберігають ознаки свого походження. Вважаємо, що перекладач знов використав вже існуючу у ТП одиницю.

23) ТО: – *Знаєшь, – Борис поднял глаза на Диму. – Давай я этот чемодан у забора аэропорта брошу, недалеко от «VIP-овского» терминала. Захотят снова искать, пусть там ищут* [105, с. 61].

ТП: – *Знаєш, – Борис підвів очі на Діму. – Давай-но я цю валізку викину біля аеропорту, під огорожею. Поблизу «VIP-івського» терміналу. Якщо захочуть шукати, нехай там і шукають* [106, с. 64].

Даний неологізм ще не увійшов у мову, навіть фонетично.

Отже, слова, які потрапили до мови-реципієнта з інших мов і залишаються не повністю засвоєними мовою, яка їх запозичила – такі лексеми усвідомлюються мовцями як чужорідні та зберігають ознаки свого походження. Вони пишуться у лапках, переважно, це власні назви, деякі з них вже почали набувати ознаки загальних, але все ще пишуться у лапках.

Вважаємо такі лексичні одиниці, що знайшли і у ТО, і у ТП, не російсько-українським перекладом, а паралельними запозиченнями, адже аналізовані нами неологізми-запозичення однаково зафіксовані та використовуються у обох мовах, крім того, про паралельність запозичень, наприклад, свідчить такий факт як наявність подвоєних літер у тексті оригіналу та їх відсутність у тексті перекладу, якби відбувався російсько-український трансліт, вважаємо, що таке подвоєння зберіглося би, а так – маємо справу з перекладом англійських оригіналів російською та українською паралельно.

3. 2. Переклад відносно засвоєних мовою-реципієнтом запозичень

У даному підрозділі розглянемо неологізми і у ТО, і у ТП функціонують як повноцінні одиниці, без лапок, – інтуїтивно розуміємо, що лексика достатньо нова, щоб ще стосуватися пасивного шару, тобто її можна класифікувати як неологізм, запозичення, тому включається до нашого аналізу. Перекладаються такі одиниці також без лапок. У даному випадку також такі ЛО можуть бути як власними назвами, так і загальними. При цьому дані запозичені слова, на відміну від попередньої групи, є вже на даному етапі майже повністю засвоєними мовою, що їх запозичила. Такі слова деякими мовцями вже можуть не сприйматися як іншомовний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення.

24) ТО: *Когда она утратила свой интерес к выдаче норвежских виз и продолжила свой путь, улицу Стрелецкую со стороны гостиницы «Рэддиссон» стал переходить молодой и физически крепкий мужчина лет сорока. На нем была темно-синяя куртка «Коламбия», способная предохранять владельца от пятидесятиградусных морозов, джинсы и кроссовки-ботинки, делавшие его походку пружинящей и спортивной. Его взгляд фиксировал зимнюю улицу с безразличием веб-камеры. Даже шедший ему навстречу человек в шляпе и в пальто не вызывал у него никакого интереса. Но когда из-за розового «хаммера», припаркованного на самом углу улицы, вышла женщина с золотыми волосами, мужчина в шляпе остановился, и в его руках блеснула сталь [105, с. 6].*

ТП: *Коли вона рушила далі, вулицю Стрілецьку з боку готелю «Редісон» почав переходити молодцюватий і доволі кремезний чоловік років сорока у темно-синій куртці, джинсах і коричневих кросівках. Його погляд фіксував зимову вулицю з незворушністю веб-камери. Навіть чоловік у капелюсі й пальті, який ішов назустріч, не викликав у нього ніякої цікавості. Але коли з-за рожевого «хамера», припаркованого на самому розі вулиць, вийшла золотоволоса жінка, чоловік у капелюсі спинився, і в його руках зблиснула*

сталь [106, с. 5].

Акцентуємо увагу на ЛО «джинси», «кросівки», «веб-камера». Пишуться без лапок, вже не сприймаються носіями російської та української мов як щось чужорідне, іншомовне та запозичене. Однозначно існують у обох мовах паралельно, вже зафіксовані у словниках.

25) ТО: *Но то, что он говорил, тоже было командой, потому что буквально через несколько минут к ним подбежали несколько человек, один из которых сканером считывал штрих-код багажной бирки, а другие живо поднимали чемоданчик и уносили его* [105, с. 9].

ТП: *Але те, що він говорив, також було командою, бо за якихось кілька хвилин до них підбігало кілька осіб, один сканером зчитував штрих-код багажної бірки, а інші жваво піднімали валізу й несли її геть* [106, с. 9].

Акцентуємо увагу на ЛО «штрих-код». Пишеться без лапок, вже не сприймається носіями російської та української мов як щось чужорідне, іншомовне та запозичене. Однозначно повноцінно існує у обох мовах паралельно, вже зафіксована у словниках обох мов.

26) ТО: *По утрам Вероника любила надевать спортивный лыжный костюм. В этом костюме она смотрелась настолько грациозно и свежо, что сама мысль об утренней зарядке или о походе в фитнес-студию вызывала ироничную улыбку на ее милом личике* [105, с. 25].

ТП: *Уранці Вероніка любила одягати спортивний лижний костюм. У цьому костюмі вона виглядала такою граційною і свіжою, що сама думка про ранкову зарядку чи похід до фитнес-студії викликала іронічну посмішку на її милому личку* [106, с. 27].

Випадок такий само, як у попередніх аналізованих відрізках ТО та ТП: ЛО «фитнес-студія». Пишеться без лапок, вже не сприймається носіями російської та української мов як щось чужорідне, іншомовне та запозичене. Однозначно повноцінно існує у обох мовах паралельно, вже зафіксована у словниках обох мов.

27) ТО: *Она вытерла пыль с микроволновки, с подоконников. Потом*

занялась стиркой. Загрузив в стиральную машину-автомат все белое, Вероника вдруг вспомнила о рубашке Семена. Она снова наклонилась к стиральной машине, открыла круглую пластиковую дверцу-окошко и вытянула за рукав рубашку мужа [105, с. 25].

ТП: Вероніка витерла пилюку з мікрохвильовки, з підвіконь. Потім узялася за прання. Завантаживши в машину-автомат усі білі речі, Вероніка раптом згадала про Семенову сорочку. Знов нахилилася до пральки, відчинила пластикові дверцята й висмикнула за рукав чоловікову сорочку [106, с. 27].

Розглянемо ЛО «микроволновка» та «мікрохвильовка», ці одиниці вже настільки укорінилися, що не одразу сприймаються як запозичені, до того ж, в обох мовах є калькою з англійської «microwave», отже знов говоримо про паралельне запозичення, що стало даному етапі розвитку майже повністю засвоєним мовами, що ЛО запозичили.

28) ТО: Ну а для Семена и ребят зимний лесной воздух все равно что стакан апельсинового фрэша. Стволы у сосен тонкие. Лес еще молодой, а значит, просматривается отлично. Работа будет не сложная, а к первым сумеркам «лыжники» обязательно умят свой спортивный пыл и усядутся за столик. Будут водку пить, шашлык есть и о деньгах государственных и собственных говорит, регулярно их путая [105, с. 73].

ТП: А для Семена і його хлопців зимове лісове повітря – наче склянка апельсинового фрешу. Стовбури сосен – тонкі. Ліс ще молодий, отже, проглядається чудово. Робота буде нескладною, а до перших сутінок лижники вгамують свій спортивний запал і повсідаються за столик. Будуть горілку пити, шашлик їсти й про гроші власні й державні теревенити, регулярно їх плутаючи [106, с. 77].

Випадок такий само, як у попередніх першому, другому та третьому аналізованих відрізках ТО та ТП: ЛО «фреш», тобто свіжовичавлений сік. Пишеться без лапок, вже не сприймається носіями російської та української мов як щось чужорідне, іншомовне та запозичене. Однозначно повноцінно існує у обох мовах паралельно, вже зафіксована у словниках обох мов.

29) ТО: – *Да, в кресло – это хорошо. Только надо проверить по фэн-шую, – вставила свое мнение Дарья Ивановна. – Я вот завтра книгу про фэн-шуй принесу, вместе почитаем. Там все разъясняется* [105, с. 143].

ТП: – *Так, у фотель – це добре. Треба перевірити за фен-шум, – вставила свою думку Дарія Іванівна* [106, с. 139].

ЛО «фен-шуй», пишеться без лапок, але вона все ще сприймається носіями російської та української мов як щось чужорідне, іншомовне та запозичене – як запозичення з китайської, як номінація реліквії, що прийшла з іншої культури, а не просто абстрактне поняття. Однозначно повноцінно існує у обох мовах паралельно, вже зафіксована у словниках обох мов. На відміну від номенів – назв марок авто, наприклад, ця ЛО є поліфункціональною, оскільки використовується як засіб характеристики персонажу.

30) ТО: – *Капучино и пятьдесят грамм «Хэннесси», – заказал Семен и, припомнив их с Володькой последний разговор за столиком кафе, добавил, сопроводжая жестом: – Ему! Вольдька усмехнулся* [105, с. 205].

ТП: – *Капучино й п'ятдесят грамів «Хенесі», – сказав Семен барменові і, згадавши їхню з Володькою останню зустріч, додав, супроводивши жестом: – Йому! Володька усміхнувся* [106, с. 189].

Акцентуємо увагу на назві кавового напою: назва увійшла в обидві мови настільки, що пишеться без лапок та з маленької літери. Маємо у російській подвоєні «п» та «ч», в українській не маємо, як і у попередніх випадках з наявністю/відсутністю подвоєння робимо висновок про паралельні запозичення.

Отже, у даному підрозділі розглянули лексику достатньо нову, щоб її можна було класифікувати як неологізм, запозичення. Такі одиниці функціонують вже без лапок. У даному випадку такі ЛО можуть бути як власними назвами, так і загальними. При цьому дані запозичені слова, на відміну від попередньої групи, є вже на даному етапі майже повністю засвоєними мовою, що їх запозичила. Такі слова деякими мовцями вже можуть не сприйматися як іншомовний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення, зафіксовані у словниках.

3. 3. Неологізми-запозичення у тексті оригіналу, що відсутні у перекладі

У даному підрозділі розглянемо запозичення-неологізми, що активно функціонують у ТО для створення образності тексту, певного пейзажу чи інтер'єру, характеризують мовлення чи самого персонажу роману, і при цьому – відсутні у ТП: може бути відсутня як окрема аналізована лексична одиниця, так і взагалі цілий відрізок ТП; крім того, тут також окреслимо особливості функціонування зовсім різних за звучанням та походженням ЛО у ТО та ТП. При цьому можемо яскраво прослідкувати роль запозичень у тексті оригіналу та збереження цієї ролі у тексті перекладу.

31) ТО: *На нем была темно-синяя куртка «Коламбия», способная предохранять владельца от пятидесятиградусных морозов, джинсы и кроссовки-ботинки, делавшие его походку пружинящей и спортивной* [105, с. 6].

ТП: *...почав переходити молодцюватий і доволі кремезний чоловік років сорока у темно-синій куртці, джинсах і коричневих кросівках* [106, с. 5].

Як бачимо, ЛО «Коламбія» – запозичена назва куртки – відсутня у ТП. Відрізок тексту є, але він урізаний, речення з аналізованою нами ЛО об'єднане з попереднім і спрощене.

У наступному прикладі так само відсутня у ТП назва куртки:

32) ТО: *Под ногами лежала куртка «Коламбия», купленная для несостоявшейся поездки на Аляску, куда его обещала взять знакомая компания богачей-путешественников в качестве массажиста и просто хорошего и физически крепкого парня с опытом работы телохранителем* [105, с. 14].

ТП: *Під ногами лежала куртка, придбана для поїздки на Аляску, куди його обіцяла взяти знайома компанія багатіїв-мандрівників як масажиста і просто хорошого міцного хлопця з досвідом роботи охоронцем* [106, с. 15].

33) ТО: *Сегодня ей удалось понежиться в кровати до половины одиннадцатого. И вот теперь, когда она окончательно проснулась и вошла*

своим физическим состоянием в полную гармонию со спортивной одеждой «Адидас», Веронике захотелось потратить немного сил на домашнее хозяйство [105, с. 25].

ТП: Сьогодні їй вдалося поніжитися у ліжку до пів на одинадцятю. І ось тепер, коли вона остаточно прокинулася, їй захотілося витратити трохи енергії на домашні справи [106, с. 27].

У тексті перекладу відрізок тексту оригіналу відтворено не повністю, а у тій частині, що відтворено – немає іншомовного запозичення.

34) ТО: Семену стало не по себе. Он посмотрел по сторонам. Увидел паренька, несущего ему морковный фрэш. Возвратил взгляд на Володьку [105, с. 86].

ТП: Семену стало не по собі. Він озирнувся довкола [106, с. 90].

Знову відсутня запозичена лексична одиниця «фрэш» у аналізованому відрізку тексту перекладу.

35) ТО: На улице к этому времени похолодало. Сумерки сгущались. Дарья Ивановна не забыла вернуть Веронике пакет с траурным веночком, и теперь мороз покусывал тыльную сторону ладони и пальцы Вероники. Вторую, свободную от пакета руку, она спрятала в карман своего элегантного, но не слишком теплого пальто из магазина «Лора Эшли» [105, с. 96].

ТП: Надворі тим часом похолоднішало. Сутінки стали густішими. Дарія Іванівна не забула повернути Вероніці пакет з траурним вінком, і тепер мороз пощипував тильний бік долоні й пальчики Вероніки. Другу, вільну від пакета руку вона сховала до кишені свого елегантного, але не надто теплого пальта [106, с. 100].

Знову відсутня запозичена лексична одиниця, а точніше СП «Лора Эшли» у аналізованому відрізку тексту перекладу.

36) ТО: По ночной пустынной Житомирской трассе красная «мазда» летела, как ракета. Иногда Егор притормаживал, проверяя, как работает «абээска» – система синхронного торможения – на скользкой дороге. машину не заносило, и Егор снова расслаблялся и давил на педаль газа. мимо пронесся и

остался позади пост ГАИ, в окошке которого горел свет. Стрелка спидометра добралась до отметки «120». Егор снова переставил носок ботинка с педали газа на педаль тормоза [105, с. 166].

ТП: Нічною й порожньою Житомирською трасою червона «мазда» летіла, як ракета. Поруч промайнув пост ДАІ, у віконці якого горіло світло. Стрілка спідометра наблизилася до позначки «180» [106, с. 156].

Знову відсутня запозичена лексична одиниця «абээска» у аналізованому відрізку тексту перекладу.

Якщо у розглянутих вище випадках просто були відсутні запозичені ЛО у ТП, то маємо навіть випадки, коли відсутній цілий відрізок ТП, і не маємо змоги поглянути на контекст, у якому немає запозиченої ЛО, а є щось інше – у ТП не існує навіть контексту, немає, від чого відштовхнутися. Звичайно, вважаємо це певними втратами у ТП.

37) ТО: Она вернулась в ванную комнату, достала из тумбочки под мойкой упаковку «Ваниша». Заткнула мойку пробкой, набрала немного горячей воды и капнула на окровавленный рукав рубашки пятновыводителем. Уставилась на бурое пятно, ожидая увидеть его быстрое растворение в воде. Однако пятно не спешило исчезать. подождав пару минут, Вероника замыла грязную манжету. пятно побледнело и действительно почти исчезло [105, с. 26].

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

38) ТО: Сначала она решила, как и по телевизору во время разных ток-шоу слышала, что все мужики – сволочи! Теперь, правда, мнение ее изменилось немного. Точнее, усложнилось. Все сельские мужики – сволочи, а вот городские – не все! Так она теперь думала, и пример перед глазами имела, которым можно было бы свою точку зрения в любом телевизионном ток-шоу аргументировать [105, с. 56].

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

39) ТО: Заказав себе фрэш из морковки, Семен уселся за столик напротив приятеля [105, с. 85].

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

40) ТО: *Выходя в зимние вечерние сумерки из «сталинского» пятиэтажного здания, где второй этаж жил собственной молочной жизнью, ожидала Ирина увидеть у дверей тот же черный «лексус» с двумя неразговорчивыми мужчинами в черных кожаных пальто [105, с. 114].*

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

41) ТО: *Старался идти не спеша. Думал, что прогулка навеет какие-нибудь свежие мысли. Но мысли не навеивались. Летел снежок. Возле входа в гостиницу выгружалась из микроавтобуса группа людей в черном. Рядом гостиничный бэлл-бой выставлял на багажную тележку небольшие разноразмерные чемоданчики с самолетными бирками на ручках [105, с. 115].*

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

42) ТО: *Сослалась Вероника на головную боль, и отпустили ее Аня и Дарья Ивановна домой. Но перед тем как отпустить, вытребовали у нее обещание завтра вместе в «Кофе-Хаус» пойти [105, с. 144].*

ТП: У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

43) ТО: *По улице медленно проехал «хаммер», усыпанный лишними красными габаритными огоньками. «Интересно, к кому это?» – полюбопытствовал мысленно Дима и прошелся к калитке, чтобы посмотреть, возле какого двора машина остановится. Но «хаммер» свернул на другую улицу и исчез из виду [105, с. 147].*

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

44) *Микроавтобус был полупустой. Минут через десять они уже были на Крещатике. В «Видиване», несмотря на яркие обещания скидок на витринах, было немногочисленно. Дарья Ивановна сразу отправилась к сорочкам [105, с. 224].*

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

45) – *Ну что, немножко допингу? – Спросил Дима, улыбаясь. – Ты ведь мне жизнь спас, Мурло! А я это не сразу понял... [105, с. 236].*

У тексті перекладу відсутній цей відрізок тексту оригіналу.

Розглянемо цікавий випадок:

46) ТО: *В кафе «МакСнэк» было пусто. Только одна девчушка сидела, разложил на столе свой лэптоп. Володька устроился за колонной у боковой прозрачной стенки. Поэтому Семен его сразу и не увидел* [105, с. 84].

ТП: *У кав'ярні було порожньо. Лише якась дівчисько сиділо, розклавши на столі свій портативний комп'ютер* [106, с. 83].

Тут маємо справу знову з таким випадком, коли у тексті перекладу відсутній неологізм-запозичення, при цьому у невеликому відрізку тексту оригіналу у одному реченні бачимо одразу два таких приклади: перший – коли просто опущено назву «МакСнэк». Вважаємо таке опущення не виправданим, адже з легкістю можна було б транслітерувати назву у «МакСнек».

Другий випадок – іншомовне запозичення, що навіть дотепер можна, якоюсь мірою, вважати неологізмом, – «лэптоп» – в українському варіанті «портативний комп'ютер», тобто маємо описовий переклад, що є еквівалентним, але не зовсім адекватним, адже втрачається необхідне конотативне навантаження. В сучасній українській мові є аналог англійського «laptop», причому зустрічали різні варіанти трансліту, як то: «лептоп» чи «лаптоп». Доцільніше у цьому прикладі було б використати один із цих варіантів. Можливо, перекладач врахував менший ступінь відомості слова та його зрозумілість читачеві і тому використав такий прийом при перекладі.

Цікавим є те, що назву кав'ярні зустрічаємо у текстах неодноразово, і там, де у тексті перекладу назву не опущено, читаємо зовсім іншу назву. Можемо виділити цей випадок окремо, а саме:

47) ТО: – *Что, опять новости? – с ехидцей спросил Семен, услышав в трубке голос товарища.*

– *Да, новости, – спокойно ответил тот.*

– *Ты далеко? – поинтересовался Семен.*

– *Могу через полчаса быть в «МакСнэке».*

– *Добро* [105, с. 117].

ТП: – *Маю для тебе новини, – повідомив Володьчин голос.*

– Я для тебе також! Ти далеко?

– Давай через півгодини у «Квінті», – запропонував Володька [106, с. 118].

48) ТО: Конечно, женщины – существа непредсказуемые и со странностями. Семен в этом больше не сомневался. Зато стал больше сомневаться в правдивости рассказов своего друга Володьки, который вчера вечером, когда присели они в «МакСнэке», снова настаивал на том, что Семен по ночам продолжает на свидания с блондинкой ходить [105, с. 153].

ТП: Звісно, жінки – істоти непередбачувані й дивні. Семен у цьому ніколи не сумнівався. Зате почав більше сумніватись у правдивості розповідей свого товариша Володьки, який вчора ввечері, коли вони сиділи у «Квінті», знов наполягав, що Семен продовжує свої нічні побачення з блондинкою [106, с. 146].

У інших випадках ця назва у тексті перекладу просто відсутня.

49) ТО: Семен успел заказать себе «эспрессо-макиято» и «дэниш» с черникой, успел и осмотреться по сторонам перед тем, как в «Репризу» зашел Володька в черной кожаной куртке с поднятым воротником и в лыжной шапочке с надписью «Адидас» белым по черному [105, с. 205].

У цьому відрізку ТО бачимо декілька неологізмів, а саме: «эспрессо-макиято» та «дэниш», у ТП цих одиниць у аналізованому відрізку немає, до того ж, бачимо зовсім іншу назву кав'ярні. У ТО фігурує дві різні кав'ярні, «МакСнэк», та «Реприза». У ТП, як повідомляли раніше, назви «МакСнек» взагалі немає, зате є «Квінті», або ж зовсім відсутня назва кав'ярні.

Маємо ще один цікавий випадок зворотної ситуації, коли у ТО запозиченої ЛО немає, а у ТП вона раптово з'являється. Оскільки випадок не є системним, не можемо сказати, що перекладач у одних місцях прибирає у ТП запозичену лексику, а в інших – додає для компенсації втрат.

50) ТО: Они бросили окурки под ноги, затоптали их носками тяжелых черных ботинок, согласно правилам противопожарной безопасности, и направились к Диме.

– Ну че? – спросил у кинолога усатый Боря, глядя на пластиковый чемодан. – Опять дашь добру пропадать?!

Оба уставились вопросительно прямо в глаза Диме. Оба были людьми основательными, за пятьдесят. Приезжали на работу на ухоженных перегнанных из Германии иномарках, на работе не пили.

– А что делать?! – пожал плечами Дима.

– Собака не расскажет, а мы поможем этому чемоданчику покинуть охраняемую территорию, – сказал один [105, с. 8].

ТП: Обидва кинули під ноги недопалки, затоптали носами важких чорних черевиків, як вимагали правила пожежної безпеки, і попрямували до Діми.

– Ну, що? – спитав у кінолога вусань Боря, дивлячись на пластикову валізу. – Знову віддаси здобич своєму мудацькому начальству, щоб вони пересіли з «БМВ» на «лексуси»?!

Обидва запитально глянули Дімі просто у вічі. Були вони людьми статечними, обом за п'ятдесят.

– А що робити?! – здвигнув плечима Діма.

– Собака не скаже, а ми допоможемо цій валізочці покинути охоронну територію, – сказав один [106, с. 8 – 9].

Слід зауважити, що у даному аналізованому відрізку переклад бачиться нам більш експресивним та образним, ніж оригінал, але загальне враження таке: за рахунок того, що у ТП зустрічається чимало випадків, коли відсутні запозичені ЛО, що є у ТО, переклад роману А. Куркова виглядає менш експресивним та образним, ніж оригінал. Важливо також відзначити, що пропуск ЛО у тесті перекладу є виправданим та цілком правомірним, коли такий пропуск не впливає на загальний зміст, і є недопустимим, коли ЛО є поліфункціональною та виконує, наприклад, функцію характеристики персонажа.

Висновки до Розділу 3

Існує чимало причин, за яких іншомовна лексика активно проникає до російської та української мов, особливо на сучасному етапі їх активного розвитку – серед них багато екстралінгвальних причин, а саме: демократизація всіх галузей суспільного життя із набуттям Україною незалежності, істотне послаблення цензури та самоцензури, набуття українською мовою офіційного статусу, зміни в соціальній структурі українського суспільства, смаки певної доби в рамках добору лексики, а також пошук нових засобів вираження.

Останній чинник є особливо актуальним для медійного дискурсу, адже саме цією рисою характеризуються ЗМІ, оскільки звертаються до нових форм вираження експресії та влучності. Цей фактор стосується також і російської мови, а оскільки мовні та позамовні чинники є взаємопов'язаними і навзаєм зумовлюють свою появу, тут слід також наголосити на міжнародному статусі російської мови.

До групи власне інтралінгвальних чинників появи запозичень у мові можна віднести, насамперед, системність, яка притаманна організації мови, тенденцію до інтеграції та диференціації елементів мови, схильність до надання переваги більш експресивним мовним формам, а також тенденцію до змін за аналогією.

Окресливши основні чинники впливу на появу запозичень у мові, можна зауважити, що серед позамовних чинників виділяються дві підгрупи, а саме соціальні, які тісно пов'язані з динамічними процесами, що відбуваються у певну добу в соціумі, та психолінгвістичні, які є відображенням сучасної моди на слова та відіграють значно вагомішу роль у процесі засвоєння нових елементів мовою, аніж чинники інтралінгвальні.

Зазвичай наукове вивчення проблеми запозичень відбувається в рамках певного дискурсу, де розкриваються функціональні та прагматичні властивості запозичених елементів. Особливу увагу науковців у рамках вивчення запозичень завжди привертав художній дискурс. Актуальними матеріалами для

досліджень є твори сучасних авторів, де під впливом мовних і позамовних чинників спостерігаємо велику кількість запозичених ЛО, у нашому випадку проблему актуальних ноологічних запозичень ми розглянули на матеріалі оригінального тексту роману Андрія Куркова «Нічний молочник» російською мовою та його перекладу українською мовою, виконаного О. Сливинським.

При аналізі та зіставленні двох текстів нами були виявлені певні закономірності щодо функціонування іншомовних запозичень-неологізмів у кожному з аналізованих текстів і ми дійшли висновку, що основними чинниками, які вплинули на появу іншомовних лексем у творі зазначеного автора, є зміни суспільно-політичного, державного й економічного устрою нашої країни, що спричинило проникнення в російську мову значної кількості запозичених слів на позначення нових реалій.

Наразі англіцизми перебувають на різних стадіях проникнення в лексичну систему сучасної російської та української мов. Більшість із них перебуває на стадії входження. При дослідженні запозичень у тексті роману А. Куркова можемо виявити певний рух запозичень. Можна прослідкувати тенденцію, що запозичення насамперед потрапляють у мову реклами з певних сфер людської діяльності, після цього – до загальної сфери уживання і, відповідно, до художнього тексту, що може слугувати певним віддзеркаленням суспільного становища мови у теперішній час. До того ж, у художньому тексті неологізми можуть слугувати засобом характеристики мовлення та певних характерних рис героїв роману.

Саме тому вкрай важливим є не лише еквівалентний, а й адекватний переклад цього лексичного сегменту роману. У ході ж нашого аналізу було виявлено, що не завжди неологізми було передано в українському варіанті тексту роману певним чином, від чого, на нашу думку, постраждала його образність: інколи відсутніми у ТП біли певні аналізовані нами ЛО, іноді – цілі відрізки ТО. У тих випадках, коли запозичені ЛО із тексту оригіналу було збережено і у перекладі, можемо говорити про таке явище, як паралельні запозичення.

ВИСНОВКИ

Унаслідок інтенсивних міжкультурних контактів, що відбуваються сьогодні на тлі швидкісних Інтернет-технологій, українська та російська мови активно поповнюються новітніми словами іншомовного походження, здебільшого – англіцизмами. Високий коефіцієнт поширення англомовних запозичень серед носіїв російської та української мов є закономірним результатом глобалізації, що підсилює вплив англійської мови на всі мови світу, в тому числі й на усі слов'янські.

Здійснений нами аналіз новітніх англомовних запозичень у системі сучасної російської та української мов на основі систематизації фактичного матеріалу, отриманого при зіставленні текстів роману А. Куркова «Нічний молочник» та його перекладу українською мовою, та на основі визначення загальних тенденцій структурно-семантичної та функціональної адаптації неологізмів-запозичень у сучасній російській та українській мовах підтвердив, що їх асимілятивна перебудова на фонографемному, граматичному й семантичному рівнях відбувається неоднаковими темпами. Найбільш швидко вона реалізується на рівні формальної структури, значно довше триває функціональна асиміляція. Менших змін у звуковому складі зазнають слова, запозичені писемним шляхом, порівняно з усним. Однак процес їхньої асиміляції на фонетичному рівні є дещо уповільненим унаслідок впливу орфографічних норм мови-донора.

Дослідження словотвірної активності англійських запозичень в російській та українській мовах дає змогу простежити корелятивні міжмовні процеси у формуванні лексики обох мов, визначити ступінь генетичної спільності між ними і з'ясувати шляхи їхньої дериваційної взаємодії. Вивчення адаптації запозиченої лексики в сучасному теоретичному мовознавстві є надзвичайно актуальним, оскільки наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. істотно змінилися умови міжмовної взаємодії.

Сьогодні максимальне розширення сфери використання англійської мови

як засобу міжкультурної комунікації створює сприятливі умови для інтенсивного поповнення інтернаціонального пласту лексики слов'янських мов-реципієнтів. Упродовж своєї функціональної адаптації в російському та українському комунікативному просторі англіцизми постійно підтверджують високий комунікативний статус, прагматичні та стилістичні можливості.

Зазначимо, що систематизація англомовних запозичень на основі вивчення особливостей міжмовної взаємодії, шляхів і способів їхньої адаптації, особливостей функціонування в системі сучасної російської та української мов відкриває широкі перспективи подальших наукових розвідок у цьому контексті.

Сьогодні тяжко передбачити, чи вийдуть нові англіцизми з ужитку, так і не утвердившись в російській та українській мовах, чи перестануть сприйматися в ній як чужорідні елементи і надовго увійдуть до їх лексичних систем.

Але можна із точністю стверджувати, що ті слова, які уже достатньо увійшли у російську та українську мови паралельно, найлегше піддаються російсько-українському перекладу, адже у такому випадку перекладач має справу із паралельним запозиченням і підбір аналогу не викликає труднощів. Якщо ж слово ще сприймається як російською, так і українською мовою як чужорідне, тут перекладач змушений удаватися до певних прийомів задля того, щоб і еквівалентно, і адекватно передати у перекладі іншомовні одиниці.

У художньому тексті неологізми-запозичення слугують засобом створення образності та характеристик персонажів, тому вкрай важливим є їх адекватний переклад. Втрата певних неологічних одиниць у тексті перекладу призводить до змістових втрат.

Проаналізований нами матеріал свідчить про те, що більшість запозичень є найменуванням реалій, тобто слово прийшло у російську та українську мови разом з предметом номінації, а таких явищ, як перейменування, не зустрічається, коли запозичене слово витісняє вже існуюче у мові найменування. Основною частиною проаналізованого лексичного масиву англомовних запозичень є паралельні запозичення у російську та українську мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: учебное пособие для студентов филологических и лингвистических факультетов высш. учеб. заведений. СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.
2. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. М.: Наука, 2000. 271 с.
3. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : учебное пособие. Изд. 4-е, испр. М. : КомКнига, 2006. 160 с.
4. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Вопросы языкознания*. 1995. № 1. С. 37 – 92.
5. Аристова В.М. Англо-русские языковые контакты (Англизмы в русском языке). Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. 151 с.
6. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора: (Синтаксис и лексика). *Лингвистика и поэтика*. М.: Наука, 1979. С. 150 – 156.
7. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику: учебное пособие [изд. 2-е, исправленное]. М.: Эдиториал УРСС, 2003. 360 с.
8. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Русский язык, 1995. 311 с.
9. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К : Вид. центр «Академія», 2004. С. 304 – 342.
10. Белошапкова В.А. Современный русский язык. URL: <http://www.alleng.ru/d/rusl/rusl68.htm> (дата звернення 01.09.2020).
11. Бельчиков Ю.А. Лексическая стилистика. Проблемы изучения и обучения. М.: URSS, 2013. 176 с.
12. Богданова Л.И. Иноязычное слово в контексте русской культуры: когнитивный аспект. *Вестник Московского университета*. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2008. № 4. С. 11 – 17
13. Богуш А.М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : навчальний посібник. К. : Слово, 2003. 344 с.

14. Будняк Д.В. Полонизмы в современном украинском литературном языке : автореф. дисс. на соискание учёной степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01. К., 1991. 55 с.
15. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике*. М., 1972. Вып. 6. С. 22 – 60.
16. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке: учебное пособие для студентов вузов. М.: Логос, 2001. 304 с.
17. Валгина Н.С. Современный русский язык. URL: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook107/01/part-005.htm> (дата звернення 01.09.2020).
18. Валгина Н.С. Теория текста. М.: Логос, 2003. 280 с.
19. Валуенко Б.В. Использование «нематериальных» фактур во внешнем оформлении книги. К.: Реклама, 1989. 32 с.
20. Ванников Ю.В. Проблемы адекватности перевода: Типы адекватности, виды перевода и переводческой деятельности. Текст и перевод. М.: Наука, 1988. С. 34 – 37
21. Виноградова О. В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2001. 19 с.
22. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. М.: Просвещение, 2001. 327 с.
23. Винокур Г.О. Культура языка. М.: Издательство «Федерация», 1999. 336 с.
24. Владимирова В.Г. К проблеме об обучении межкультурной коммуникации с использованием аутентичных пособий. URL: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11> (дата звернення 01.09.2020).
25. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 257 с.
26. Войтович М. Характеристика заимствованных из английского языка имен существительных в русском языке. *Roznan*, 1984. 141 с.

27. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения. М.: Высшая школа, 1987. 104 с.
28. Голуб И.Б. Стилистика русского языка: Учеб. пособие. URL: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook028/01/> (дата звернення 01.09.2020).
29. Горошко Е.И. Языковое сознание: гендерная парадигма: Монография. Москва – Харьков : Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. 440 с.
30. Грабовский Н.К. Теория перевода. М.: Изд-во Московского государственного ун-та, 2004. 544 с.
31. Гречко В.А. Теория языкознания: учебное пособие. М.: Высшая школа, 2003. 375 с.
32. Дакохова М. Г. Англоязычные заимствования в русском языке XIX – XX вв. : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Пятигорск, 1998. URL: <http://www.dslib.net/jazyko-znanie/anglojazychnye-zaimstvovanija-v-russkom-jazyke-xix-xx-vv.html> (дата звернення 01.09.2020).
33. Дубичинский В.В. Процесс интернационализации лексики в русском языке. Лексика русского языка и методика ее изучения в вузе и школе. Київ – Харків, 1993. С. 9 – 12.
34. Д'яков А.С. Основы термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : КМ Academia, 2000. 218 с.
35. Есенова Е.Й. Основні причини запозичення іншомовних лексичних одиниць. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2015. Вип. 13. С. 46–50.
36. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. К. : Вища школа, 1974. 176 с.
37. Жлуктенко Ю. О. Українська мова на лінгвістичній карті Канади. К., 1990. 176 с.
38. Залевская А.А. Некоторые проблемы теории понимания текста. *Вопросы языкознания*. 2002. № 3. С. 62 – 73.
39. Звегинцев В.А. История языкознания XIX–XX вв. в очерках и извлечениях, часть II. М.: Издательство «Просвещение», 1995. 496 с.

40. Зеленько А.С. Загальне мовознавство. Методи, аспекти, прийоми й процедури дослідження мови. Луганськ: Альма-матер, 2002. 86 с.
41. Иванов А. О. Безэквивалентная лексика: учебное. СПб.: Союз, 2006. 192 с.
42. Казакова Т.А. Практические основы перевода. СПб.: «Союз», 2001. 320 с.
43. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
44. Касевич В.Б. Языковые структуры и когнитивная деятельность. Язык и когнитивная деятельность: сб. науч. тр. М.: Наука, 1989, С. 5 – 21.
45. Клушина Н.И. Современная стилистика: проблемы и перспективы. *Актуальные проблемы стилистики*. 2015. № 1. С. 44 – 47.
46. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української літературної мови К.: Вища школа, 1997. 198 с.
47. Кожина М.Н. Стилистика русского языка: учебник. М.: Флинта: Наука, 2008. 464 с.
48. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и в языке. М.: Наука, 1990. 108 с.
49. Комиссаров В.Н. Проблема интерференции в теории перевода. *Проблема интерференции при переводе : сборник статей*. Interferenz in der Translation. Herausgegeben von Heide Schmidt VEB VerlagEnzyklopadie. Leipzig, 1989. С. 103 – 108.
50. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Прогресс, 1990. 250 с.
51. Комиссаров В.Н. Практикум по переводу с английского языка на русский. М.: Высшая школа, 1990. 127с.
52. Компаниченко В.В. Некоторые семантические проблемы перевода. URL: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11> (дата звернення 01.09.2020).
53. Кондратенко Н.В. Українська політична лінгвістика в Україні:

фундаментальні і прикладні проблеми. *Мовознавство: науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України*. 2016. Вип. 6. С. 29 – 36.

54. Кривоносов А.Г. Язык. Логика. Мышление. Умозаключение в естественном языке. М. Нью-Йорк, 1996. 315 с.

55. Крысин Л.П. Иноязычные слова в русском языке. Москва, 1998. 455 с.

56. Крысин Л.П. Современный русский язык: активные процессы на рубеже XX – XXI веков. Москва : Языки славянских культур, 2008. 712 с.

57. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. М.: Знание, 1997. 245 с.

58. Кузьмин Н.П. Нормативная и ненормативная специальная лексика. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. М, 1970. С. 132 – 138.

59. Лазарева О.П. Обучение переводу для делового и профессионального общения. URL: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11> (дата звернення 01.09.2020).

60. Латышев Л.К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы её достижения. М.: Просвещение, 1991. 248 с.

61. Латышев Л.К. Практический курс перевода. М.: Просвещение, 2000. 232с.

62. Леонтьев А.Н. Восприятие и деятельность. Издание 2-е, испр. М.: Наука, 1997. 357 с.

63. Литвинов В. Латинсько-український словник: 10 тис. найуживаніших латинських слів : Українські пропілеї, 1998. 710 с.

64. Макарова А.А. Детерминологизация единиц языка экономики и бизнеса в современном русском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 2007. 213 с.

65. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.

66. Марчук Ю.Н. Методы моделирования перевода. 2-е изд., испр. М.:

Наука, 1985. 113 с.

67. Марчук Ю.Н. Основы компьютерной лингвистики: учебное пособие. М.: МПУ «Народный учитель», 2000. 226 с.

68. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Мн.: ТетраСистемс, 2004. 256 с.

69. Мельничук А.С. О роли мышления в формировании структуры языка. Язык и мышление. М.: Наука, 1988. С. 43 – 57.

70. Мечковская Н.Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков: учебное пособие для студентов филологических и лингвистических специальностей. 3-е изд. М.: Флинта: Наука, 2003. 312 с.

71. Мигрин В.Н. Язык как система категорий отображения. Кишинев, 1973. 135 с.

72. Микешина Л.А. Научная картина мира как мировоззренческая форма знания. *Научная картина мира. Логико-гносеологический аспект: Сб. научн. тр.* Киев: Наукова думка, 1983. С. 62 – 79.

73. Муромцева О.Г. Про деякі активні процеси у словниковому складі української літературної мови кінця 80–90-х років ХХ ст. *Українська мова: З минулого в майбутнє.* Київ, 1998. С. 115–116.

74. Мучник Б.С. Основы стилистики и редактирования. Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1997. 480 с.

75. Нелюбин Л.Л. Князева Е.Г. Переводческая лингводидактика: учебно-методическое пособие. URL: http://fictionbook.ru/author/kollektiv_avtorov/perevodovedcheskaya_lingvodidaktika_uche/read_online.html?page=1 (дата звернення 01.09.2020).

76. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.: Флинта, 2004. 658 с.

77. Павиленис Р. И. Проблема смысла : Современный логико-функциональный анализ языка. М.: Мысль, 1983. 286 с.

78. Петрова И.В. Текст и дискурс. *Вопросы языкознания.* 2003. № 6. С. 123 – 131.

79. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с.
80. Постовалова В.И. Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы. Фразеология в контексте культуры. М.: Языки рус. культуры, 1999. С. 25 – 37.
81. Розенталь Д.Э. Словарь-справочник лингвистических терминов. М.: Издательство Астрель, Издательство АСТ, 2001. 624 с.
82. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. Современный русский язык. URL: <http://www.terka.ru/rozentel/index.html> (дата звернення 01.09.2020).
83. Розенцвейг В. Ю. Основные вопросы теории языковых контактов *Новое в лингвистике : Языковые контакты*. Вып. IV. М. : Прогресс, 1972. С. 9 – 10
84. Русанівський В. М. Філософські питання мовознавства. К.: Наукова думка, 1972. 199с.
85. Сдобников В.В. Теория перевода. М.: Наука, 2007. 448с.
86. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
87. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Фердинанд де Сосюр; пер. з франц. А. Корнійчук, К. Тищенко. К.: Основи, 1998. 324 с.
88. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж: Изд. Воронеж, ун-та, 1979. 156 с.
89. Суперанская А.В. Заимствование слов и практическая транскрипция. М. : Изд-во АН СССР, 1962. 48 с.
90. Телия В.Н. Русская фразеология : семантико-прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Языки рус. культуры, 1996. 288 с.
91. Толстая С.М. Образ мира в тексте и ритуале. М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2015. 528 с.
92. Уорф Б. Наука и языкознание: пер. с англ. *Новое в лингвистике*. Вып. 1. М.: Изд. иностр. лит., 1960. С. 173 – 178.
93. Уфимцева А.А. Лексическое значение. М.: Наука, 1986. 239 с.

94. Фаріон І. Англомовний наступ в українській дійсності. *Сучасність*. 2000. № 3. С. 150 – 157.
95. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). М.: Высшая школа, 1983. 542 с.
96. Фрумкина Р.М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога (концепт, категория, прототип). *НТИ Серия 2. Информационные процессы и системы*. М., 1992. № 3. С. 2 – 7.
97. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) Львов : Вища школа, 1988. 160 с.
98. Чердниченко О. Багатомовність і концептуальна картина світу. URL: <http://www.rius.kiev.ua> (дата звернення 01.09.2020).
99. Шаляпина З.Н. Автоматический перевод: эволюция и современные тенденции. *Вопросы языкознания*. 1996. № 2. С. 321 – 329.
100. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988. 214 с.
101. Шевельов Ю. Українська мова в себе вдома сьогодні й завтра. *Сучасність*. 1986. № 10 (306). С. 28 – 46.
102. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Молоде життя, 1951. 402 с.
103. Шовгун Н.О. Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп. Вид-во Київського національного університету ім. Т. Шевченка, 2000. 322 с.
104. Щерба Л.В. О понятии смешения языков. Избранные труды по языкознанию и фонетике. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1998. Т. 1. 282 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

105. Курков А. Ночной молочник: роман. Харьков: Фолио, 2009. 507 с.
106. Курков А. Нічний молочник: роман; пер. з рос. О. Сливинський. Харків: Фолио, 2018. 475 с.